

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

SVERIGE 10.-
NORGE 10.-
DANMARK 12.-
INKL. MOMS

DECEMBER 9/10 · 86

Dollarsedelns baksida. Foto: Fritz Engström, KMK.

Ordföranden har ordet	262
Gåvor till KMK från Sven Svenssons	
Stiftelse 1985	264
Hårnacka-skatten	267
Jönköpings spårvägars polletter	268
Den gamla almanackan berättar	270
Årets variant	281

Ordföranden har ordet

Ännu ett år har snart gått till ända – ett år då ett av målen varit att visa oss mer utanför vår egen krets för att kunna dela med oss lite mer av vårt mångfacetterade intresseområde. Vi har deltagit i Antikmässan och Stockholmia -86, båda i de stora lokalerna i Älvsjö. Vårt årsmöte var förlagt till Vetlanda och vår förening var representerad på 10:e internationella numismatiska kongressen i London.

På årets största satsning – deltagandet i Stockholmia -86 – fick SNF, i samarbete med Kungl. Myntkabinettet, möjlighet att visa vår utställning för cirka 90 000 besökare. Vårt tema var frimärken med numismatiska motiv och vi ville visa de numismatiska objekten på frimärkena i original. Eftersom Stockholmia -86 refererats i vår tidning nöjer jag mig med att berätta att många besökare ansåg att vårt bidrag var det finaste på hela utställningen. Verkligen roligt! Någon tillströmning av medlemmar efter Stockholmia -86 blev det likväl inte. Är det kanske bara

vi själva som tycker att numismatiken är intressant och rolig? Konkurrensen om människors fritid är stor inte minst i storstadsregionerna och där ligger nog en stor del av svårigheterna. Fick jag önska skulle jag gärna vilja se lite fler intressanta och roliga utställningar på Myntkabinettet, gärna någon för ungdomar. Även om det medför extraarbete skulle det säkert på sikt öka intresset för numismatiken.

Vi måste alla hjälpas åt med att värva nya medlemmar – gärna ungdomar! Under hösten har vi haft några träffar enbart för juniorer. Även om anslutningen då varit mager så tänker vi fortsätta under våren. Aktuella dagar kommer att stå i SNT.

Eftersom alla kostnader rasat i höjden under året – inte minst för vår tidning – beslöt årsmötet i Vetlanda att fastställa medlemsavgiften för 1987 till Kr 135:– (f.å. 125:–), för juniorer oförändrat Kr 60:–.

Från och med årsskiftet 1986/87

startar SNF en ny tjänst för att försöka hjälpa våra anslutna föreningar så att de lite oftare skall kunna ha föredrag utan att det skall kosta så mycket. Under året har ett par ljudband med diablerier färdigställts och fler är på gång. Brev går i december ut till de anslutna föreningarna om möjligheten att få låna dessa.

Till sist ber jag att få tillönska Er alla

**En God Jul
och
Ett Gott Nytt År**

Göran Bergenstråhle

Myntset 1986

från Sverige, Danmark, Finland och Norge kan hämtas på kansliet efter den 16 december. Till övriga – som ej hämtar – expedieras mynten under december.

De nuvarande medlemmarna är:

B. Ahlströms Mynthandel AB
Kungsgatan 28, Box 7662
10394 Sthlm 7, tel 08-14 02 20

Amneklevs Mynthandel
Skolgatan 20, 602 25 Norrköping
tel 011-10 29 50

Hirsch Mynthandel
Stureplan 4
11435 Stockholm, tel 08-11 05 56

Karlskrona Mynthandel
Hantverkargatan 11
371 35 Karlskrona, tel 0455-813 73

Rune Larsson Mynthandel
Osterlånggatan 15, 502 32 Borås
tel 033-11 03 15

Lunds Mynthandel
Klostergatan 5
222 22 Lund, tel 046-14 43 69

Malmö Mynthandel
Kalendegatan 9, 211 35 Malmö
tel 040-11 65 44

Mynt & Medaljer HB
Sveavägen 96, Box 19507
104 32 Stockholm, tel 08-34 34 23

Myntet i Malmö
Stora Nygatan 17, 211 37 Malmö
tel 040-12 99 30

Mynthuset
Biblioteksgatan 5, Box 7049
10386 Stockholm, tel 08-20 51 81, 20 60 52

Ulf Nordlinds Mynthandel AB
Nybrogatan 36, Box 5132
102 43 Sthlm, tel 08-62 62 61

Norrälje Mynthandel AB
Tullportsgatan 13, Box 4
761 00 Norrälje, tel 0176-168 26

Numis Mynt & Framärkskhandel AB
Kaserntorget 6, Box 2332
403 15 Göteborg, tel 031-13 33 45

J. Pedersen Mynthandel
Skolgatan 24, 502 31 Borås
tel 033-11 24 96

Peo Mynt & Framärken AB
Drottninggatan 19, Box 16245
103 25 Sthlm, tel 08-21 12 10

Selins Mynthandel AB
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm, tel 08-11 50 81

Specie Mynthandel HB
Storgatan 19
574 00 Vetlanda, tel 0383-153 01

Strandbergs Mynt & Framärkskhandel AB
Arsenalsgatan 8, Box 7377
103 91 Sthlm, tel 08-20 81 20

HB Thörnströms Mynt & Sedlar
Apotekaregatan 8 C
582 27 Linköping, tel 013-13 54 65

Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3, 411 39 Göteborg
tel 031-20 81 11

R. Uppgrens Mynthandel
Fågelsångsgatan 5, 252 20 Helsingborg
tel 042-11 01 01, 13 67 42

Ingemar Wallin Mynthandel AB
Kungsgatan 4 B 2½ tr, Box 7317
103 90 Sthlm, tel 08-10 00 57, 10 00 58

Håkan Westerlund Mynthandel AB
Vasagatan 42, 111 42 Stockholm
tel 08-11 08 07

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19507, 104 32 Stockholm, tel 08-34 34 23

ORGAN FÖR
SVENSKA NUMISMATISKA
FÖRENINGEN

Östermalmsgatan 81
114 50 Stockholm
Telefon 08-67 55 98
(tisdag-fredag kl 10.00-13.00)
Svensk Numismatisk Tidskrift:
Postgiro 42 30 50-4
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken
SNT utkommer den 1
i månaderna februari-maj och
september-december
Prenumeration: helår 75:-

ANSVARIG UTGIVARE
Nils-Uno Fornander

REDAKTION
Hans Franzén
Madeleine Greijer
(program, föreningar,
aktuella auktioner)
Torbjörn Sundquist (annonsering)
Manuskriptgranskning
Lars O. Lagerqvist
Redaktionssekreterare:
Margareta Klasén
(adress och telefon se ovan!)

ANNONSER

Bokning

Telefon 08-67 55 98 (kl 10-13)

Annonsspriser exkl moms:

2 sidor (mittuppslag)	2 200:-
2:a omslagssidan	1 450:-
omslagets 4:e sida	1 800:-
1/1 sida (151×214 mm)	1 200:-
2/3 sida (99×214 mm)	850:-
1/2 sida (151×105 mm)	650:-
1/3 sida (47×214 mm)	450:-
1/4 sida (72×105 mm)	350:-
1/6 sida (47×105 mm)	250:-
1/12 sida (47×50 mm)	150:-

Sista materialdag:

Den 1:a i månaden
före utgivning
Heloriginalt
manus och gärna skiss.
Sändes till SNT,
adress enl. ovan.

Annonser som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik
kommer att avböjas

Tryck: Ordfront, Stockholm 1986
ISSN 0283-071X

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Höstprogrammet 1986

Om ej annat anges, hålls mötena kl 18.30 på Sandhamnsgatan 50 A (riksantikvarieämbetets lokaler).

Dec	1-2	Höstauctionen. Historiska museet kl 17.
	10	Den sedvanliga julfesten med tävling, lotteri m m.

Vårprogrammet 1986

Jan	14	Vi startar det nya året med det omtyckta programmet, där medlemmar visar och berättar om objekt ur sin samling. Diabilder går också bra.
Feb	10	Juniorträff med närvaroloteri. Se separat notis.
	18	Källorna till Olov Skötkonungs historia och mynten. Lars O. Lagerqvist berättar.

Preliminärt reserverade dagar: 10/3, 8/4, 19/5.

Prenumeration på Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

Om Du är medlem i SNF eller till NNU ansluten förening kan Du prenumerera på denna intressanta, populärt avfattade tidskrift, som innehåller artiklar på danska, norska eller svenska, myntsamlarntyt, recensioner samt auktionslistor från de danska och norska föreningarna (endast medlemmar i till Nordisk Numismatisk Union anslutna föreningar kan lämna anbud). Tidskriften, som redigeras i Köpenhamn, utkommer med 8 nr om året.

För våra medlemmar åtar sig Svenska Numismatiska Föreningen att ordna prenumerationen, för närvarande 45 kr om året. Sätt in beloppet på SNF:s postgiro 15 00 07-3 och skriv "NNUM" på talongen.

Om Du vill ha provexemplar ring kansliet 08/67 55 98 (vardagar 10.00-13) eller skriv till Östermalmsgatan 81, 114 50 Stockholm.

SNF:s kansli

har postadress Östermalmsgatan
81, 2 tr ö g, 114 50 Stockholm.
Telefontid tisdag-fredag 10-13,
tel 08/67 55 98, besökstid 10.30-
12.30.

Stängt över julhelgen.

Till läsaren!

Tidningen utkommer nästa gång 1 februari. Anteckna därför datum för januarimötet 1987 om Du bor i Stockholm eller har ärende dit.

Adressändring

Använd postens adress-
ändringsblankett, som du
sänder till:

Svenska
Numismatiska
Föreningen
Östermalmsgatan 81
114 50 STOCKHOLM

Gåvor till Kungl Myntkabinettet från Sven Svenssons Stiftelse för Numismatik under 1985

Av Ulla Westermark

Sven Svenssons Stiftelse avsatte för år 1985 ett extra generöst belopp att användas till inköp åt Kungl Myntkabinettet (KMK). Ett stort antal mynt från olika epoker och länder har därigenom kunnat förvärvas. För första gången finns även antika mynt bland Stiftelsens gåvor, som ett stort antal sådana. Myntgåvorna kommer att publiceras i flera nummer av *SNT*. Här nedan följer det första avsnittet.

Antiken

1. Karien, Hekatomnos (c. 395–377 f.Kr.), stater, 14,79 g. Förvärvat från Schweizerische Kreditanstalt 3,1985,233. Inv. 101 247.

Detta vackra mynt är ett mycket värdefullt tillskott till den grekiska samlingen. Hekatomnos var grundaren av den kariska härskardynasti, som efter honom kallas för hekatomniderna. Dess mest kände medlem är Mausollos (377–353), odödliggjord genom det berömda mausoleet, som uppfördes efter hans död. Hekatomnos' stater har på åtsidan en bild av Zeus Labraundos, vars kultplats högt uppe i de kariska bergen är välkänd genom de svenska utgrävningarna på platsen. Frånsidans lejon anknyter till Miletos, en stad som enligt myntens vittnesbörd låg under Hekatomnos' valde vid denna tid.

2. Korinthia, Korinth, drachm, 200-talet f.Kr., 2,69 g. Förvärvat från H G Oldenburg, Kiel, 14,1985,30. Inv.101 307
3. Kreta, Gortyna, drachm ca 350–300 f.Kr., 5,62 g. Förvärvat från H G Oldenburg, Kiel, 14,1985,32. Inv.101 307
4. Rhodiska peraia, 1/2 drachm efter 189 f.Kr., 2,11 g. Förvärvat från C J Martin, London, lista april 1985,34. Inv.101 279.

Peraia är här beteckning för det av Rhodos dominerade fastlandet mitt emot ön. Mynt av typ nr 4 är mycket lika Rhodos' egna mynt

men skiljer sig från dessa genom örnen som placerats framför solguden Helios' huvud. De har inte heller Rhodos' namn utan i stället skiftande ämbetsinitialer. Myntorten kan vara Kaunos som kom under rhodisk dominans 189 f.Kr. Mynt av denna typ var tidigare mycket ovanliga, men på senare år har en mängd av dem kommit fram i nya fynd.

De tre mynten 2–4 är drachmer och 1/2 drachm av tre olika myntsystem: 2 = korinthisk vikt (stater ca 8,60 g); 3 = aeginetisk vikt (stater ca 12,2 g); 4 = rhodisk vikt (tetradrachm ca 15,60 g).

Större delen av de antika, grekiska mynt, som är bevarade till vår tid, är bronsmynt. Trots det är beståndet av bronsmynt ofta dåligt i äldre samlingar av den anledning, att dessa mynt inte har samlats och studerats med samma intresse som de utseendemässigt mer attraktiva mynten i ädelmetall, guld, elektron och silver. På senare år har emellertid forskningen börjat ägna dem ett ivrigare studium, och det är därför naturligt, att vi försöker förbättra KMK:s samling av bronsmynt både i antal och kvalitet. Stiftelsen har verksamt bidragit härtill genom att överlämna 40 sådana mynt som gåva. De representeras här av nr 5–8, som skall närmare beskrivas:

5. Makedonien, Skione, bronsmynt ca 400–350 f.Kr., 2,30 g. Förvärvat från H W Müller, Solingen, 48,1985,55. Inv.101 213. Mynthistoriens äldsta bronsmynt kom till på Sicilien under senare delen av 400-talet f.Kr. I det grekiska moderlandet hör Makedonien till de områden som först började utge bronsmynt. Det gäller både de makedonska kungarna efter c 400 f.Kr. och de många städerna inom detta område. Alla tidiga makedonska bronsmynt är numera mer eller mindre sällsynta, i synnerhet i goda kvaliteter. Skione låg långt ner i sydväst på

den västligaste av de långa landtungor, som skjuter ut från halvön Chalkidike. Myntet har på åtsidan ett huvud av gudinnan Afrodite och på frånsidan en duva. Valören på bronsmynt är ofta svår att fastställa. I detta fall kan det möjligen vara en dichalkon (= 1/4 obol).

6. Sarmatien, Olbia, mynt eller pollett i form av en gjuten del, troligen 300-talet f.Kr. 2,24 g. Inköpt från B. Peus 314,1985,41. Inv. 101 303.

Olbia på norra kusten av Svarta Havet låg i utkanten av den grekiska världen. Det var en viktig handelsplats. Olbias mynt är delvis ganska särpräglade. Av bronsmynt finns jämte vanliga präglade också stora gjutna, runda bronser och dessa egendomliga delfiner. (Beteckningen "Fischgeld", som man ofta ser, är inte korrekt.) De är inga förmonetära betalningsmedel utan samtida med de vanliga mynten. Hur de egentligen har använts är okänt. Kanske är de snarast ett slags polletter.

7. Kilikien, Seleukia vid Kalykadnos (flod), Trebonianus Gallus (252–53), bronsmynt 13,33 g. Inköpt från K H Otto, Geislingen. Inv. 101 281.

Under romersk kejsartid fick många gamla grekiska städer med de romerska myndigheternas tillstånd prägla mynt i sitt eget namn och med grekiska inskrifter. Präglingen stod dock under kejsarlig kontroll, och mynten har på åtsidan nästan alltid den romerske kejsarens porträtt. Bildmotivet på frånsidan är mångahanda och har ofta en lokal anknytning. Gudabilder är fortfarande vanliga, som i detta fall. Vi ser här Apollo och Tyche. Apollo tv känns igen på lagerkransen; Tyche th har på huvudet en liten kalathos, en korg med varierande innehåll. Den är, liksom ymnighetshornet nertill bakom henne, en fruktbarsymbol.

8. Kilikien, Tarsos, Valerianus

Fig. 1. Sven Svenssons stiftelses gåvor nr 1–12 och nr 14–15 (efter texten härinvid). Foto Gabriel Hildebrand, Raä/shmm, utom nr 12, som tagits av B Ahlström Mynthandel AB.

13

Fig. 2. Sven Svenssons Stiftelses gåva nr 13 (se texten). Foto Gabriel Hildebrand, Raälshmm.

(253–59), bronsmynt, 11.31 g. Förvärvat från K H Otto, Geislingen. Inv. 101 281.

När en nutida resenär kommer till Köpenhamn befinner han sig i "Wonderful Copenhagen", medan man i Uppsala är övertygad om att "Uppsala är bäst". Reklamen och konkurrensen stöder emellan är gammal. Under antiken finner vi den uttryckt även på mynten. Tarsos var provinshuvudstad i Kilikien och kunde ståta med många och fina äretitlar. Bokstäverna AMK nertill på framsidan av vårt exemplar betyder att staden är bäst, störst och vackrast och har det bästa rådet. Bildmotivet visar tre atleter, som bekransas sig själva. De är segrare i idrottstävlingar. De båda grekiska bokstäverna (pi) på ömse sidor om kejsarens huvud motsvarar det latinska PP, förkortning för pater patriae (= fäderneslandets fader).

Medeltiden

9. Bysantinska riket, Manuel II (1391–1423), 1/2 stavraton, 3.37 g.

10. Bysantinska riket, Johannes VIII Palaiologos (1423–1444), stavraton, 7.18 g. Båda mynten förvärvade från Münz-Zentrum, Köln, 56,1985,1249 och 1253. Inv. 101 315.

Tack vare fynden av solidi från 400–500-talen och av senare silvermynt från 900–1000-talen i vikingatidsfynden har KMK en förnämlig samling bysantinska mynt. Mynt från rikets sista tid fram till dess fall 1453 är däremot sparsamt

företrädna, och de två nyförvärven är en viktig komplettering. Namnet på myntens valör är avlett av stavron, kors, och betecknar ursprungligen ett mynt med ett kors på. På våra exemplar ses på åtsidan Kristus, på framsidan kejsaren. Mynten ingår i ett nytt myntsystem, som tillhör rikets slutskede (c 1360–1453), då silvret ersatte det tidigare huvudmyntet i guld, hyperpyron. (Benämningen silver hyperpyron förekommer även.)

11. Bulgarien, Ivan Alexander och Theodora (1331–71), grosus, 1.32 g. Inköpt från F:a Rauch, Wien, 35,1985,6217. Inv. 101 315.

Nya tiden

12. Sverige, Gustav I (1521–1560), 2 mark 1557, 23.14 g. Jfr App. 1015/16. Förvärvat från B Ahlström Mynthandel AB auktion 31,1985,159. Inv. 101 232.

Såsom anges i auktionskatalogen var tidigare endast två varierande exemplar kända, båda i Antellska samlingen i Helsingfors. Detta exemplar, som kommer från en privata samling, är en stampkombination av de båda tidigare kända.

13. Sverige, Johan III (1568–1592), förgylld dubbelstater utan år med framsidans riksvapen bortskuret och ersatt av en portugalös, Bortskuren bärande ordning. Inköpt från B Ahlström Mynthandel AB, Stockholm. Inv. 101 308.

14. Danmark, Fredrik I (1523–33), Ålborg, søsling 1524, 1.32 g. Galster 75. Förvärvat från B Ahlström Mynthandel AB, Stockholm. Inv. 101 207.

Myntet är ett av tre kända exemplar. Trots att kvaliteten är ganska dålig är det det bäst bevarade myntet av de tre.

15. Sicilien, Karl V (1516–1556), 4 tari 1555 präglad i Messina, 11.65 g. Förvärvat från H Christiansen, Madison, New Jersey, 90,1985,387. Inv. 101 314.

16. Österrike, furstendömet Eggenberg, Johan Christian och Johan Siegfried, taler 1653, 28.95 g.

17. Luxemburg, storhertig Jean och prinsessan Josephine-Charlotte, 20 francs 1953. 16–17 förvärvade på B Ahlströms auktion 31,1985,nr 2069 och 1919. Inv 101 232.

Mitt i City

PEO Mynt & Frimärken

Med stor sortering av
Mynt • Sedlar • Medaljer
Frimärken • Vykort
Aktiebrev • Tillbehör

Drottningg. 19, Box 16245
103 25 STOCKHOLM
Tel 08-21 12 10

Hårnacka-skatten

Av Eva Klotz och Kenneth Jonsson.

Under påsken 1984 hittade två skolorungdomar 52 mynt ur en vikingatida silverskatt i en plöjd åker ute i Hårnacka, Estuna socken, Uppland. Mynten låg koncentrerade inom ca 20 m² i sandig lerjord. I anslutning till mynten hittades kol, järnspikar m.m. Under somrarna 1984 och 1985 har Anders Broberg, Raä, gjort efterundersökningar på platsen, varvid antalet mynt har ökat. Det totala antalet mynt i skatten är nu uppe i 185 st.

En fullständig utgrävning av platsen skulle vara mycket värdefull för att tex få en jämförelse med förhållandena på Gotland, där skattfynden normalt påträffas inuti husen vad gäller fynden från senare delen av vikingatiden.

Under mars 1985 fyndfördelades 179 mynt till Raä/SHMM och inlösensumman sattes till 6000 kronor. Detta beslut har sedermera överklagats av ungdomarna, som anser mynten värda minst 60 000 kronor.

Lagstiftningen som reglerar inlösenbeloppen härrör sig från 1700-talet, och motsvarade då i stort sett samlarvärdet på marknaden, vilket i detta fall skulle uppgå till ca 600 kronor. Därför tillämpas den inte heller i praktiken i dag. Det vore dock önskvärt att ytterligare kunna höja inlösenbeloppen, men för detta fordras ökade statliga anslag. KMK har under en lång tid försökt få större anslag till inlösen av myntfynd, men hittills utan resultat. Den process som nu har inletts kan förhoppningsvis påskynda utvecklingen.

I Uppland hittades under 1700-1800-talen ett flertal stora myntskatter från vikingatiden, men under 1900-talet har antalet skattfynd varit mycket blygsamt. Det senaste hittades 1924 i Uppveda, Vätö socken, och innehöll 195 mynt, med nedläggningstid efter 1051.

Totalt innehåller skatten 185 mynt samt 2 plantsar. Mynten fördelas på följande länder:

Kalifatet	3
Tyskland	84
England	82
Irland	1
Skandinavien	13
Danmark	1
Sverige	1
	185

De arabiska mynten är präglade under den abbasidiska dynastin (2) respektive den samanidiska (1), och utgör de äldsta mynten i skatten.

De tyska mynten fördelas på femton myntorter varav Köln (21), (Goslar) – Otto-Adelheid-pfennige (34) samt Mainz (7) är de vanligaste.

De anglo-saxiska mynten fördelas på följande typer med nedan angivna präglingstider:

Æthelred II	
Crux ca 991–997	12
Long Cross ca 997–1003	19
Helmet ca 1003–1009	17
Last Small Cross ca 1009–1017	31
Cnut	
Quatrefoil ca 1017–1023	3

Antalet exemplar av Helmet-typen är ovanligt stort och är nästan lika många som av den normalt vanligaste Long Cross. Även antalet Last Small Cross är påfallande stort.

Det enda irländska myntet är präglad under Sihtric 993/4–1042 i Dublin av myntmästaren Faeremin och är av Long Cross-typen.

De skandinaviska mynten, som är efterpräglings av engelska typer, vilka för närvarande inte går att bestämma närmare till land, är ovanligt många (13). Ett av dessa är av speciellt intresse och har en bysantinsk-inspirerad åtsida med ett trappstegskors medan fransidans förebild är Æthelred II, Long Cross-typ. Den var tidigare endast känd i ett helt och ett halvt exemplar (båda på fyrkantig plants) och detta är således det första på rund plants (Malmer 41/42).

Ett enda danskt mynt ingår och

är präglad under Knut den store, 1018–1035, av myntmästaren Berhtnoth i Lund. Förebilden här är Æthelred II:s Long Cross-typ (Hbg 4).

Man skulle kunna tycka att det i ett fynd som är nedlagt så nära Sigtuna skulle finnas många svenska mynt från Olof Skötkonung eller Anund Jakob, men endast ett exemplar av den förra är företrätt i fyndet. Det tillhör den vanliga Crux-typen och är präglad av myntmästaren Snelling (LL 12b).

För en bedömning av skattens nedläggningstid får man utgå från den tidigast möjliga präglingstiden för de yngsta mynten från respektive land. För de tyska mynten är det biskop Bernold 1027–1054 i Deventer, för de engelska Cnuts Quatrefoil-typ 1017–1023, och för de danska Knut 1018–1035. Härav framgår att tillskottet av mynt under den sista tiden före nedgrävningen var ganska blygsamt eftersom slutmynten normalt ligger mycket nära varandra, och nedläggningstiden kan sättas till efter 1027. Det kan ha ett visst intresse för bedömningen av när Anund Jakobs myntning började i Sigtuna, i och med att ett så sent mynt som Bernolds 1027–1054 är företrätt i skatten medan mynt från Anund saknas, och skulle kunna tolkas som att myntningen där börjat efter denna tidpunkt. En noggrann redovisning av skatten kommer att publiceras i serien Corpus Nummorum Saeculorum IX–XI, där Uppland nu står på tur att behandlas.

Litteratur och förkortningar:

Hgb – P Hauberg, Myntförhold og Udmyntninger i Danmark indtil 1146. Köpenhamn 1900.

LL – L O Lagerqvist, Svenska mynt under vikingatid och medeltid samt gotländska mynt. Stockholm 1970.

Malmer – B Malmer, Imitations of Byzantine miliaria found in Sweden. I Studies in Northern Coinages of the Eleventh Century (red C J Becker), sid 9–28. Köpenhamn 1981.

Raä/SHMM = Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer

**GYNNA
SNT:S
ANNONSÖRER**

Jönköpings spårvägars polletter

Av Magnus Widell

Jönköping är en av tretton städer i Sverige, som har begagnat sig av spårvagnar. Redan år 1883 begärde löjtnant Wettergren att få anlägga hästspårvägar i staden. Detta kom dock aldrig till utförande.

Genom en motion i stadsfullmäktige den 5 februari 1904, av boktryckaren och stadsfullmäktigeledamoten Gustaf Lundin, beslöt stadsfullmäktige den 26 april 1906 att Jönköpings Elektricitetsverk & Spårvägar fick bygga en spårväg. Första spadtaget på spårvägslinjerna togs den 2 april 1907. Några månader därefter, den 12 juli 1907, gick den första spårvagnen i trafik. Vid starten fanns endast tre vagnar. Första sträckan var inte lång, mellan Klaffbron och Stadsparken. I slutet av augusti byggdes den östra linjen ut, på andra sidan bron. Därefter följde en mängd utbyggnader av linjerna. År 1914 förlängdes den så kallade "gröna linjen" till Smålands Artilleriregementes kaserne och den "röda linjen" till Tegelbruksgatan.

I Jönköping var tre linjer igång, när trafiken "gick som bäst". Linjerna döptes efter olika färger. Gröna linjen gick mellan Bymarken-Ryhov, Röda linjen mellan Jordbron-Rosenlund och Gula linjen mellan Torpaplan-Saturnusplan. Den gula linjen varade endast mellan åren 1946-1954.

Vid starten år 1907 kostade det 10 öre att åka med spårvagnen för vuxen och 5 öre för barn. Före klockan 8 på morgonen gällde barnpriset för vuxen. Polletter begagnades redan från starten, vilket framgår bl a av ett stycke i en artikel av signaturen "Timoteus" om Jönköpings Spårvägar införd i Jönköpings-Posten den 18 juli 1907:

Till slut fingo vi åka ner till staden igen och nu erlätta vår första 10-öring - aj - aj, det blir nog många med tiden, för detta sätt att komma fram i Jönköping.

Nej det var inte sant, inte riktigt 10 öre, ty då vi inte hade växel, var det bästa att stoppa en hel krona i automaten och så fingo vi 11 små treffliga spårvägsbiljetter af metall, så goda som 10 öringar, fastän de gå nog ännu fortare åt än dessa tyvärr! Apropos dessa po-

letter, så sågo vi redan en som formligen begagnade dem istället för pengar äfven på annat sätt än genom att åka för dem. Då han nämligen icke hade annat lämpligt mynt, fick en gå som drickspengar i hotellet. Och det går ju lika bra som frimärken eller kanske ännu bättre.

Spårvagnstrafiken var ekonomisk lönsam vid starten. Första dagens intäkt blev 373:60, andra dagen inbringade 502:70 och tredje dagen gav 725:10.

Till Jönköpings Spårvägar hör 11 olika polletter. De första polletterna som användes tillverkades i nysilver. Den som användes av vuxna var oval och med texten: JÖNKÖPINGS SPÅRVÄGAR ÖRE 10 ÖRE. Denna polletts bredd respektive höjd är 25 mm och 17 mm (fig 1). Barnpolletten var rund och med texten: JÖNKÖPINGS SPÅRVÄGAR ÖRE 5 ÖRE. Diametern på denna pollett är 19 mm (fig 2).

År 1920 höjdes avgiften till 15 öre för vuxen. Detta hade till följd att nya polletter fick framställas. Dessa präglades i mässing. Utseende och storlek var samma som de tidigare polletternas. Det enda som skilde var att den som begagnades av vuxna nu hade valören 15 öre och barnpolletten 10 öre (fig 3 och 4).

Tre olika polletter framställdes av C.C. Sporrang & Co. i Stockholm för att användas vid taxeändringar. En av dessa är en kvadratformad pollett med storleken 17×17 mm. Den andra av dessa är rektangulär med inlupna hörn och storleken 22×19 mm. Trekantig är den tredje av dessa polletter och längden är 22 mm och höjden 19 mm (fig 5, 6 och 7). Dessa tre senast beskrivna har på åtsidan texten JÖNKÖPINGS SPÅRVÄGAR. Någon valör finns ej angiven. Taxeändringspolletterna var dock aldrig i bruk.

Av de sju nu beskrivna polletterna har samtliga ett hål i mitten. På framsidan återfinns ej någon text.

Från och med den 1 januari 1942 höjdes priset till 20 öre för vuxen, 15 öre före klockan 8. Priset för barn mellan 3-12 år förblev 10 öre. Detta medförde att nya polletter kom i cirkulation. Dessa tillverkades dels i en vitmetall och dels i

1

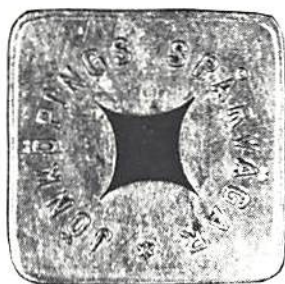
2

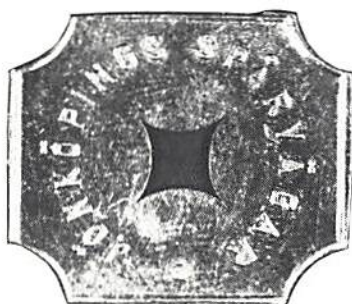
3

4

5

6

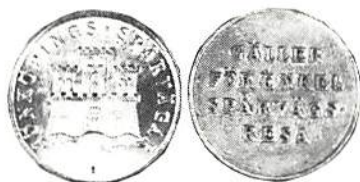
7

mässing. På pollettens åtsida återfinns Jönköpings stadsvapen, omgivet av texten JÖNKÖPINGS SPÄRVÄGAR. Polletterna finns i fyra olika varianter. Den första av dessa är i vitmetall och med fransidestexten GÄLLER FÖR ENKEL SPÄRVÄGSRESA. De andra tre varianterna är i mässing. Av dessa tre har en samma text på fransidan som den förra, GÄLLER FÖR ENKEL SPÄRVÄGSRESA (fig 8). En annan har endast fransidestexten, GÄLLER FÖR ENKEL RESA (fig 9). Den sista varianten skiljer sig från de två sistnämnda genom att den har ett fyrkantigt hål under stadsvapnet. (fig 10)

I samband med taxehöjningen den 1 januari 1942 offentliggjordes följande: "Från och med den 31

dec upphör försäljningen av gamla polletter. Tills vidare, till den 15 jan gäller de gamla polletterna endast med ett tillägg av 5 öre per resa. Barnpolletter bortfalla. 6 st polletter gällande för enkel resa 1:-." Att det tog tid att få de nya polletterna i omlopp intygas av följande anslag, som kom den 15 januari 1942: "Enär gamla polletter fortfarande äro i omlopp utsträcker tiden för inlösning av desamma till och med den 31/1 1942. Intill dess får allmänheten således begagna sig av de gamla polletterna mot tillägg av 5 öre/resa."

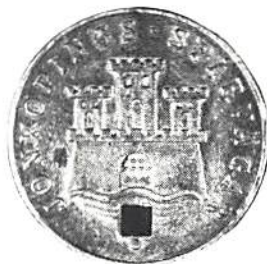
I slutet av april 1949 utkom ett anslag som bland annat behandlade polletterförsäljningen: "Pris 9 st gällande enkel resa 2:-. Från och med 30/4 upphör försäljningen av gamla polletter. Tills vidare från 1/5 gäller de äldre polletterna endast med tillägg 5 öre/resa. Intill dess de gamla polletterna hunnit ändras, användes ovala polletter." Polletter som infördes vid taxebesörjningen 1942 hade ej någon värdeangivning. Detta medförde att

8

9

10

J. PEDERSEN MYNTHANDEL

Kullagatan 38, Helsingborg
Box 1320, 251 13 Helsingborg
Tel 042-12 25 28
Öppet tisdagar-lördagar

Vi köper och säljer MYNT - SEDLAR - MEDALJER

Värdering av samlingar,
kommissionsupdrag.
Söker speciellt: Plåtmynt, svenska och
utländska ordnar

äldre polletter fick användas tills den nya taxan hade slagit igenom. I anslaget framgår att ovala polletter åter fick användas.

I mitten av juli 1949 anslogs följande till spårvägsförarna: "Från och med lördagen den 16 juli 1949 återinföres runda polletter, vilka försäljas från spårvägskontoret i påsar om 45 st till ett pris av 10:-. Växelautomaterna har samtidigt omställt till den nya taxan, varför 9 polletter numera kan utlämnas från automaterna. Alla nu utlöpan- de polletter gäller från samma dag utan tillägg."

Ur några anslag har jag saxat följande: "Nattaxa, resan påbörjad efter kl 23.55, dubbel avgift (60 öre vuxen, 30 öre barn). Polletter må här gälla som betalning", eller från ett anslag från 1955: "Taxa vuxen 40 öre, barn 20 öre, polletter som tidigare. Barnvagn 40 öre eller en pollett."

I början av december 1952 meddelades följande till spårvägsförarna: "Till personalens kännedom meddelas att ny typ polletter utsläpps i dag. Den nya polletten skiljer sig i utseende mot den äldre igenom att på den nya finnes ett fyrkantigt hål." (Se fig 10)

Polletterna användes ej endast vid färd med spårvagn. När omnibussarna sattes i trafik gällde även här betalning med pollett. Söndagen den 8 juni 1958 gjorde Jönköpings sista spårvagn sin färd genom staden. Från och med denna dag ersatte bussar spårvagnarna och ombesörjde kollektivtrafiken. Polletter användes vid busstrafik ända fram till 1969, då ett nytt biljettsystem infördes.

Som tidigare framgått användes tre olika linjer: Gröna, Röda och

Gula linjen. Samma taxa användes vid samtliga linjer. Inte heller någon zon-indelning förekom utan man kunde såväl åka från ändhållplats till ändhållplats för samma pris, som vid en kortare tur. Samtliga av Jönköpings Spårvägar använda polletter har tillverkats av Metallfabriks ab C.C. Sporrang & Co, numera AB Sporrang.

Under spårvägarnas första veckor, 12 juli–31 juli 1907, såldes 1338 paket à 11 polletter för 1:- paketet. Barnpolletter gällande för barn under 12 år såldes också av förarna à 11 polletter i ett paket för 50 öre. Reklam användes på pollettkapslarna redan vid starten. En annons på kapslens båda sidor under ett år kostade 200:-, för en sida var priset 100:-. Annons på mindre kapslar kostade 75:-.

Eligius-priset

I tidigare nummer av vår tidskrift har vi berättat om det västtyska Eligius-priset, som delas ut varje år sedan 1977 som belöning för uppsatser inom numismatiken, författade och insända av icke-professionella inom vårt ämne. I ett meddelande från Verband der deutschen Münzvereine i Heidelberg får vi veta, att av årets fyra pris det andra gått till Josef Hackl i Fürth, medlem i SNF och en energisk amatörnumismatiker, som bl a nyligen hade en uppsats i SNT om prins Gustav Adolfs och Sibyllas bröllopsmedalj (1986:3, s 54).

Denna gång har han skrivit om *Ein bisher unbekanntes Bronzehohlgrussrelief-Medaillon Gustav II. Adolf*. En minnesgod läsare minns kanske en förfrågan från Hackl i vår insändarespalt för en del år sedan (1981:7, s 145) och det svar han fick av den kända signaturen NUF (1981:9–10, s 200; 1982:6, s 147)? Det gav honom en uppslagsända och vidare forskning i Sverige ledde honom bl a till ett par kyrkklockor, som har samma ensidiga medaljong ingjutna. Vid ett senare tillfälle hoppas vi få återge Hackls uppsats i svensk översättning i SNT.

Snart skall vi få ett slags motsvarighet till Eligiuspriset i Sverige, en Boberg-medalj att tilldelas duktiga amatörförfattare (se artikeln 1986:8, s 192).

LLt

Den gamla almanackan berättar

Av Lars O. Lagerqvist

En och annan läsare har kanske under tidiga skolar skrivit över ämnet "En gammal silverslant berättar" eller rentav läst Z. Topelius' saga om en romersk denars öden från år 68 till 1868. Här skall vi i stället ta oss en titt på en gammal almanacka från 1837 "till Götheborgs Horizont", som "säljes häftadt och skuret för 4 Skillingar Banko". Utöver allt det vanliga – kungahuset, tecken för planeter och astrologiska perioder, predikotexter, posttaxor och årets marknader, – återfinns i slutet några sidor "Om det nya Silfver-, Koppar- och Sedel-myntet, samt om värdet af kontrolleradt Guld och Silfver", anonymt författade av N.W. Almroth, överdirektör vid Mynt- och Kontrollverken (även i almanackan 1836).

Anledningen till de följande omräkningstabellerna anges som följer: "Då menige man, till en bör-

jan, möjligen kunde finna någon swårighet wid, att rätt förstå värdet af det nu mera i omlopp komne silfvermyntet, och att uppfatta, huru de nya kopparslantarne, samt sedlarne, skola beräknas, i jemförelse mot de förr bruklige, har man ansett lämpligt, att i största korthet derom lemna följande upplysning".

Som våra läsare säkert erinrar sig hade en "myntrealisation" med återgång till silvermyntfoten ägt rum 1834; därvid hade det sedan länge rådande kursförhållandet 1 riksdaler specie = $2\frac{2}{3}$ riksdaler banko = 4 riksdaler riksgälds fastställt; på kopparmynten, som sedan seklets början följde bankoräkningen, blev värdet angivet i skilling banko, men på de nya, flerfärgade sedlarna angavs värdet i alla de tre riksdalerräkningarna.

Den inledande texten fortsätter: "Det gängse Silfvermyntet är i all-

Fig. 1. Almanacka 1837 "till Götheborgs Horizont", tryckt Stockholm 1836. Privat ägo.

mänhet af två slag, antingen sådant, som blifwit präglat före år 1830, eller som under detta, och följande, åren tillkommit. Det förstnämnda slaget består af 1 R:dr, $\frac{2}{3}$ R:dr, $\frac{1}{3}$ R:dr, $\frac{1}{6}$ R:dr, $\frac{1}{12}$ R:dr, och $\frac{1}{24}$ R:dr Specie. Det sednare utgöres af 1 R:dr, $\frac{1}{2}$ R:dr, $\frac{1}{4}$ R:dr, $\frac{1}{8}$ R:dr, och $\frac{1}{16}$ R:dr Specie. [Sedermera tillkom även $\frac{1}{32}$ R:dr.] Alla dessa Silfwerpenningars värde mot Sedelmynt, efter de olika beräkningssätten, inhämtas lättast af följande Tabeller."

Innan vi återger tabellerna påminns läsaren om att mynträningen var som följer: 1 riksdaler = 48 skillingar, 1 skilling = 12 runstycken. Av riksdalermyntet slogs i silver endast hela och delar därav, uttryckta i rdr specie. Skillingmynt fanns blott i koppar och detta följde bankoräkningen, dvs riksbankens sedlar. Dessutom fanns ännu de ca 1800 slagna polletterna i skilling riksgälds, som följde det värde som riksgäldskontorets sedlar hade, dvs rdr rgs eller skillingar rgs. Med andra ord gick det 128 bankoskillingar eller 192 riksgäldsskillingar på 1 rdr specie.

Tabell 1

Silfwerpenningars värde i R:gs och Banko-mynt					
R:dr	Riksg:s		Banko		r:st.
	R:dr	sk.	R:dr	sk.	
1 Silfw. Sp. är	4:	–	eller 2:	32.	–
$\frac{2}{3}$ Silfw. Sp. är	2:	32	eller 1:	37.	4.
$\frac{1}{2}$ Silfw. Sp. är	2:	–	eller 1:	16.	–
$\frac{1}{3}$ Silfw. Sp. är	1:	16	eller –	42.	8
$\frac{1}{4}$ Silfw. Sp. är	1:	–	eller –	32.	–
$\frac{1}{6}$ Silfw. Sp. är	–	32.	eller –	21.	4.
$\frac{1}{8}$ Silfw. Sp. är	–	24.	eller –	16.	–
$\frac{1}{12}$ Silfw. Sp. är	–	16.	eller –	10.	8.
$\frac{1}{16}$ Silfw. Sp. är	–	12.	eller –	8.	–
$\frac{1}{24}$ Silfw. Sp. är	–	8.	eller –	5.	4.

Anm. sk. = skilling, r:st = runstycke ($\frac{1}{12}$ skilling). Vad $\frac{1}{32}$ rdr specie, som sedermera kom att slås, motsvarar i rgs och banko lämnas åt läsaren att räkna ut!

Vi övergår till nästa tabell (2). Den gäller den gamla räkningen i daler silvermynt, officiellt avskaffad 1776, men fortfarande gängse i främst Götaland (vilket framgår av överskriften, som avser Göteborg med omnejd), medan man i Svealand och Norrland hellre räknade i daler kopparmynt. 1 daler var = 32 öre, 2 daler = 1 plåt; det gick 4 marker på varje daler. 1 daler silvermynt var = 3 daler kopparmynt. Inväxlingskursen 1777 var för sedlar fastställd till 6 daler silvermynt = 18 daler kopparmynt = 1 riksdaler specie. Med andra ord var 1 daler silvermynt = $\frac{1}{6}$ riksdaler specie eller – eftersom det gick 48 skillingar på riksdalern – ett belopp om 8 skillingar. Emellertid följde dalerräkningen med i sedelinflationen alltsedan 1790-talet så att den numera mättes i riksdaler och skillingar riksgälds, inte specie. Alltså var 1 daler kopparmynt = 2 skillingar 8 runstycken riksgälds, 1 daler silvermynt = 8 skillingar riksgälds. Enkelt?

Tabell 2

Silfwerpenningarnes värde i Daler Silfw.-Mynt. Dalern beräknad till 8 sk. Riksg:s, såsom i Småland, Westergötland m.fl. Orter.		
1 R:dr Silfw. Sp. är	24 Daler	
$\frac{2}{3}$ R:dr Silfw. Sp. är	16 Daler	
$\frac{1}{2}$ R:dr Silfw. Sp. är	12 Daler	
$\frac{1}{3}$ R:dr Silfw. Sp. är	8 Daler	
$\frac{1}{4}$ R:dr Silfw. Sp. är	6 Daler	
$\frac{1}{6}$ R:dr Silfw. Sp. är	4 Daler	
$\frac{1}{8}$ R:dr Silfw. Sp. är	3 Daler	
$\frac{1}{12}$ R:dr Silfw. Sp. är	2 Daler,	
	ell. en Plåt	
$\frac{1}{16}$ R:dr Silfw. Sp. är	$\frac{1}{2}$ Daler,	
	ell. sex Mark	
$\frac{1}{24}$ R:dr Silfw. Sp. är	1 Daler	

Som förklarats i en tidigare artikel är "valören" plåt ursprungligen detsamma som 2 daler s m i plåtmynt. Detta går tillbaka till 1600-talets senare del, då ett sådant mynt motsvarade 1 riksdaler (specie). Då plåtmyntets vikt sänktes (1709) upphörde detta värdeförhållande, men själva namnet "plåt" för en summa om 2 daler s m följde med, först alltför som benämning på själva myntet, sedan – från 1740-talet – på ett sedelbelopp till samma värde (som snart blev mindre värt än själva plåten!) och från 1777 års reform på $\frac{1}{3}$ riksdaler specie (eftersom 6 daler s m var = 1 riksdaler, 2 daler s m då naturligt nog = $\frac{1}{3}$). När sedan sedelinflationen ganska snart kom med riksgäldssedlarna (1790-talet) följde begreppet "plåt" den lägsta, "billigaste" valutans, riksgälden. Den var 1837 värd $\frac{1}{4}$ av speciemyntet (1 rdr sp = 4 rdr rgs, som vi sett) och den ovannämnda tolfedelen i silver måste alltså multipliceras med fyra för att bli tredjedelen av 1 rdr rgs, eller 2 daler (s m), eller en plåt! Det var väl enkelt? Den gam-

a

b

Fig. 2. Äldre och yngre silvermynt omnämnda i tabell 1; a. $\frac{1}{6}$ riksdaler (specie) 1826, värd 32 skillingar rgs. b. $\frac{1}{4}$ riksdaler specie 1833, värd 1 riksdaler rgs. Kungl. Myntkabinettet (liksom följande foto N. Lagergren, ATA).

KARLSKRONA MYNTHANDEL

Lennart Bertilsson
Hantverkargatan 11
371 35 KARLSKRONA

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Öppet månd–fred 10–17
tel 0455/813 73

la markräkningen har också hängt med, ehuru också den avskaffad 1776/77. Där är det enklare – 4 mark på dalern, 1½ daler alltså = 6 mark!

Även om man inte räknade så mycket i daler kopparmynt i Götaland – det var, som vi sett, förbehållet Svealand och Norrland – stötte man även i västra Sverige ofta på detta begrepp. Därför finns också den här återgivna omräkningen i almanackan. Särskilt märkligt är att här finna begreppet "32 öre riksgälds", ett mynt som aldrig existerat i verkligheten. Den gamla indelningen – före 1777 – hette ju 32 öre *kopparmynt*! Genom värdeminskningen, varom vi redan talat, blir nog begreppet "1 öre riksgälds" den minsta enhet vi någonsin haft, sett som köpkraft, såvida det inte understiges av vårt

i nådens år 1986 (teoretiskt) gällande ettöre!

Tabell 3

Silfverpenningarnes värde i Daler Kopparmynt. Dalern beräknad till 32 Öre Riksg:s, såsom i Nerike m.fl. delar af Swea Rike.

1 R:dr Silfw. Sp. är	72 Daler Kopparm.
$\frac{2}{3}$ R:dr Silfw. Sp. är	48 Daler Kopparm.
$\frac{1}{2}$ R:dr Silfw. Sp. är	36 Daler Kopparm.
$\frac{1}{3}$ R:dr Silfw. Sp. är	24 Daler Kopparm.
$\frac{1}{4}$ R:dr Silfw. Sp. är	18 Daler Kopparm.
$\frac{1}{6}$ Silfw. Sp. är	12 Daler Kopparm.
$\frac{1}{8}$ R:dr Silfw. Sp. är	9 Daler Kopparm.
$\frac{1}{12}$ R:dr Silfw. Sp. är	6 Daler Kopparm.
$\frac{1}{16}$ R:dr Silfw. Sp. är	4½ Daler Kopparm.
$\frac{1}{24}$ R:dr Silfw. Sp. är	3 Daler Kopparm.

Alla här ofwan uppräknade Silfverpenningar igenkänns af det ziffer-tal, uttryckande värdet i Speciemynt, som å dem finnes utsatt, till wenster om Wapnet, på deras framsida.

Den sista anmärkningen blir begripligare om man vet, att allmog-
en aldrig talade om "en sexton-

HÅKAN WESTERLUND

Mynthandel

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar
före 1930

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel 08/11 08 07

dels riksdaler specie" eller dylikt, utan benämnde myntet "sexmark" (silvermynt) eller "fyraochenhalvdaler" (kopparmynt), beroende på var man bodde i landet.

Vår almanacka fortsätter så med kopparmynt (de verkliga alltså, inte räknemynten!):

"Värdet af de, ända till förlidet år, präglade **kopparslantarne** är tillräckligt känt, och behöfver således icke här förklaras. Deremot torde det vara lämpligt upplysa, huru de nya kopparslantarne beräknas i jemförelse mot öfrige myntsorter."

Härmed avses helt enkelt *dels* de sedan 1801 icke slagna, men ännu cirkulerande och till 1876 gällande riksgäldspolletterna, varav det gick 48 st på 1 rdr riksgälds, *dels* de skillingmynt från Avesta

a

b

c

Fig. 3. Äldre, ännu gångbara och till 1876 gällande kopparmynt: a. Riksgäldskontoret, pollett om 1/4 skilling 1799, som alltså gick efter rgs-räkning, b. Avesta, 1/2 skilling 1824, som gick efter banko-räkning, och c. Avesta, 1/12 skilling 1825, dvs 1 runestycke, också efter bankoräkning, ej präglad efter detta år.

resp Stockholm ("palmkvistserien"), som gick efter bankoräkning men icke har ordet "banco" eller förkortning därav utsatt; de senare hade givetvis samma värde som de nya, sedan 1835 utgivna. Så går vi över till nästa tabell:

Tabell 4

Nya Kopparslantarnes värde mot Riksg:s, och mot Öre Silfwermynt och Styfwer Kopparmynt							
Banko		Riksg:s		Silfwer-Mynt		Kopp.M:t	
2 sk.	är	3 sk.	ell.	12 Öre	ell.	12 styfw.	
1 sk.	är	1 sk. 6 rst.	ell.	6 Öre	ell.	6 styfw.	
½ sk.	är	1 sk.	ell.	4 Öre	ell.	4 styfw.	
¼ sk.	är	6 rst.	ell.	2 Öre	ell.	2 styfw.	
⅛ sk.	är	3 rst.	eller	1 Öre	ell.	1 styfw.	

En intressant iakttagelse gör man genast i denna tabell: daler kopparmynt räknas inte – som sades i tabell 3 – i öre kopparmynt, utan i styver, som är likvärdigt med öre silfwermynt. En omräkning till öre kopparmynt skulle ge andra siffror (efter 1 daler s m = 3 daler k m), nämligen att sjättedelsskillingen var = 3 öre kopparmynt i stället för 1 styver, osv upp till 2-skillingen = 1 daler 4 öre k m. En värdering av tolfedelsskillingen dvs 1 runstycke i bankoräkningen, som slagits senast 1825 och faktiskt ännu gällde och cirkulerade, ingår inte. Den skulle, som den uppmärksamme läsaren lätt kan räkna ut, motsvara 1½ runstycke riksgälds (som inte existerade), eller ett halvt öre s m eller ½ öre k m (som heller aldrig funnits). Den senare införda 4-skillingens omräkning lämnas därhän, det är enkelt att klara själv (om denna, se T. Lindgrens svar i Myntkontakt/SNT 1983:7, s 173).

Det kan vara värt att påpeka, att

den tredelning av skilling banko som införts egentligen blir en halvering, nämligen i skilling riksgälds, som alla räknade i (6 runstycken rgs = ½ skilling rgs, 3 runstycken rgs = ¼ skilling rgs).

Tabell 4 beledsagas i almanackan av följande kommentar:

**GYNNA
SVENSK
NUMISMATISK
TIDSKRIFTS
ANNONSÖRER**

tet är klädd med mantel, men obeklädd på silfwermyntet. Stämplarna på åt- och fränsidan stå dessutom uppochnedvända mot hvarandra på kopparen, men åt samma led på silfret."

Den anonyme författaren övergår så till det nya *sedelmyntet*, som ju skilde sig starkt från de gamla vita, boktryckta sedlarna. I den följande, sista tabellen (5) anger han beloppen "i Bankosedlar, hvilka uppgå till motsstående värden, efter de andra brukliga räknetsätten". Till de "brukliga räknetsätten" hörde med andra ord *inte* riksdaler specie, vilket helt saknas i hans tabell, ehuru den är utsatt på sedlarna. Av de gamla sedlarna utgavs 8, 12 och 16 skillingar banko tom 1849. De saknas här.

Av hänsyn till läsarna har värdet i riksdaler specie tillagts i en särskild, avgränsad kolumn längs till vänster.

Fig. 4. De nya kopparmynten med bankoräkning utsatt och slagna i Stockholm: a. 1 skilling banko 1840, värd 1 sk. 6 runstycken i rgs, och b. 1/6 skilling banko 1840, den minsta präglade valören (= 2 runstycken banko eller 3 runstycken rgs).

Tabell 5

Specie R:dr	Banko R:dr	Riksg:s R:dr	Daler Silfw. à 8 sk.R:gs.	Dal. Koppar- mynt à 2 sk. 8 r:st	De nya sedlarnes		
					färg	längd	höjd
187½	500	750	4500	13500	blå	9¼ tum	5¼ tum
37½	100	150	900	2700	gula	9¼ tum	5¼ tum
12½	33⅓	50	300	900	blå	6⅞ tum	5¼ tum
6¼	16⅔	25	150	450	röda	6⅞ tum	5¼ tum
3¼	10	15	90	270	gula	6⅞ tum	5¼ tum
2½	6⅔	10	60	180	gröna	6⅞ tum	5¼ tum
¾	2	3	18	54	blå	5¼ tum	3⅞ tum
¼	–32 sk.	1	6	18	gula	5¼ tum	3⅞ tum

Fig. 5. En av de nya sedlarna, utgiven av Sveriges Rikes Ständers Bank sedan 1836, nämligen 6 rdr 32 skillingar banko = 10 rdr rgs = $2\frac{1}{2}$ rdr specie 1841. Riksbankens samling. Foto N. Lagergren, ATA.

Det har många gånger påpekats, att räkningen i riksgälds var den vanliga och det märks också på att de lägre valörerna ger jämnare belopp i denna än i banko. Ojämna värden i riksdaler banko anges på sedlarna i riksdaler och skillingar, inte som i tabellen. Köpkraftsmässigt har vi väl aldrig haft en så hög valör som 500 rdr banko – omkring 25.000 kr i dag.

Det påpekas vidare, hur mycket svårare de nya sedlarna är att förfälska. De gamla hade ofta cirkulerat tills de fallit i stycken och måste klistras upp (se T. Lindgren i Myntkontakt/SNT 1985:9/10, s 267–270). Detta blev nu förbjudet – inga klistrade sedlar skulle komma att inlösas, man måste presentera "trasorna" som de var i pappersomslag. Givetvis måste nummer, littera, värdeangivelsen m m vara i behåll.

Artikeln anger också, att 1 lod (13,2 g) kontrollstämplat silver är värt 1 rdr 5 skillingar 4 runstycken

banko, eller 1 rdr 32 skillingar riksgälds, eller 10 daler s m eller 30 daler k m; fjärdedelen av ett lod kontrollerat guld, en knapp dukat (eller 3,47 g) är värd minst 5 rdr 16 sk banko, eller 8 rdr rgs, om metallen håller 23 karat. Silvermynten var vid denna tid (från 1830) alla 12-lödiga, dvs höll 750/1000.

Kanske dessa tabeller och övriga uppgifter kan vara till någon nytta även för vår tids numismatiker!

Anm. För de läsare som vill ha något grepp om vad dessa mynt och sedlar motsvarar i kronor och ören vill förf påminna om, att vid decimalsystemets införande 1855 löstes 1 riksdaler specie med 4 riksdaler riksmünt (dvs. 400 öre), 1 riksdaler banko med 1:50 (dvs. 150 öre) och 1 riksdaler riksgälds med 1 riksdaler riksmünt (dvs. 100 öre). 1873 omväxlades till samma summor i kronor och ören. Om vi tar 1/16 rdr specie i Tabell 1 som

exempel är den alltså = 12 skilling riksgälds = 25 öre (48 skillingar på 1 rdr rgs, en fjärdedel därav = 12 skillingar rgs, en fjärdedel av 100 öre = 25 öre). Därav följer, att också de gamla begreppen daler s m och daler k m sjunkit så pass mycket, att $1\frac{1}{2}$ daler s m eller 6 mark också var = 25 öre, så även $4\frac{1}{2}$ daler k m. 6 daler s m eller 18 daler k m blir följaktligen = 100 öre eller $\frac{1}{4}$ rdr specie eller 1 rdr rgs eller 1 rdr riksmünt eller 1 krona. Men sedan får man multiplicera med sådär 30 å 35 för att få fram dagens köpkraft och det är en annan historia.

**GYNNA
SVENSK
NUMISMATISK
TIDSKRIFTS
ANNONSÖRER**

Första triennalen för porträttskulptur

öppnade den 25 oktober i Sopot (Gdańsk) i Polen. Detta är ett ambitiöst initiativ som man avser att med tiden fullfölja som helt internationellt. Denna gång hade kommittén valt att göra utställningen öppen för polska konstnärer och därutöver sända riktade inbjudningar till utländska skulptörer och medaljkonstnärer i Bulgarien, Finland, Sovjetunionen, Tjeckoslovakien och Västtyskland.

Den polska konstakademiens skola ligger i Gdańsk och Sopot, med vackert läge vid havet, är närmast en förstad. Här finns en större konsthall med uteslutande uppgift att visa tillfälliga utställningar, Galeria Sztuki BWA. Valet av denna populära turistort med ett stort hotell som närmaste granne är därför ganska begripligt.

Som så ofta i våra grannländer på andra sidan Östersjön lägger man stor vikt vid medaljkonsten. De närmare 500 objekten var fördelade på 1) skulptur, 2) reliefkonst och 3) medaljer. De sistnämnda uppgick till inte mindre än 150; hade FIDEM:s något mildare regler tillämpats skulle förmodligen åtskilliga av relieferna ha räknats som medaljer de också.

Varför valde man just *porträtt* som ämne, denna så ofta dödförklarade motivkrets (låt vara att även abstrakta och/eller surrealistiska konstnärer medverkade)? Det förklaras ganska ingående i katalogens inledande artiklar (alla

översatta till engelska), men kanske det kan räcka med att citera en av talarna vid vernissagen, som sade att man vände sig mot konstens *dehumanisering* (och kanske inte bara mot denna!). Det var nog en av de minst politiska utställningar jag sett, åtminstone på ytan. Bland de yngre konstnärerna – och de dominerade – fanns givetvis ett visst inslag av neorealism. Glädjen över att använda säregna material var påtaglig.

Ett flertal priser utdelades av en jury sammansatt av konstkritiker och konstnärer; självfallet dominerade de polska medlemmarna, liksom bland utställarna, men där satt också en från Bulgarien, en från Finland (Anneli Sipilainen) och en från Sovjet. De utdelade penningpriserna var ingalunda obetydliga. En kuriositet var att bland de tre institutioner som till sist gav extrapriser märktes polska flottan, som skänkte tre havskryssningar, utdelade av en hög marinofficer.

Vi skall här endast nämna det stora priset, som gick till skulptören M. Welter från Warszawa, och de tre medaljkonstnärerna som belönades, nämligen Magdalena Dobrucka, Warszawa (guldmedalj), Piotr Gawron, Warszawa (silvermedalj) och Ossi Somma, Penttilä, Finland (bronsmedalj).

Katalogen, som är rikt illustrerad med verk av så gott som samtliga utställare, heter *I Triennale Rzeźby Portretowej*, Gdańsk *86 /I Triennial of Sculptural Portrait. Den kan beställas från

Galeria Sztuki BWA, Powstańców Warszawy 2-6 SOPOT, Polen

Prismedaljen, som också skänktes till några av hedersgästerna, är gjuten i Poznań och modellerad av den kände polske konstnären Józef Stasiński. Åtsidan visar ett i avlänga, lodräta "remsor" brutet porträtt, framsidan en utsikt över Gdańsk och överst triennalens symbol. Den engelska omskriften har som synes fått ett stavfel, som förhoppningsvis kommer att rättas till nästa triennial. Diametern är 121 mm.

Om man skulle få komma med en blygsam önskan till nästa gång (1989) så vore det att även titlarna på konstverken vore översatta till engelska, inte bara de inledande artiklarna.

Närvarande representant för det polska kulturdepartementet utlovade fortsatt stöd. Man avser därför att inför 1989 om möjligt sända inbjudningar till om inte alla så dock ett större antal av världens länder.

Lars O. Lagerqvist

Medaljvän!

Du har väl skaffat F.I.D.E.M.-katalogen 1985? Om inte, kan du få hjälp genom SNF:s kansli eller Kungl. Myntkabinetet!

Den gjutna medaljen från 1:a triennalen för porträttskulptur i Sopot. Av Józef Stasiński, Poznań. Kungl. Myntkabinetet. Foto Bengt A. Lundberg, Raå. Skala 1:2.

Medalj över narren Triboulet av Francesco Laurana, medaljkonstnär under renässansen

Av Eva Wiséhn

Laurana föddes i Dalmatien någon gång mellan åren 1420 och 1425.¹ Han dog före 12 mars 1502 i Avignon. Första gången Lauranas namn omnämns skriftligen är år 1458 i Neapel, där han hade huvudansvaret för skulpturerna på triumfbågen i Castelnovo.

Francesco Laurana var framförallt skulptör och berömd för sina vackra kvinnobyster och madonnastatyer, men också känd som arkitekt och målare. Tillsammans med sin kollega Pietro da Milano arbetade han för René av Anjou (Renatus), kung av Neapel 1435–42, och greve av Provence under åren 1434–1480. Kung René, även kallad "den gode", som gynnade poesi, måleri och trädgårdsskötsel, var själv både skald och konstnärsligt lagd och lämnade efter sig flera poetiska skildringar och arbeten på prosa om livet vid hovet. Kung René omgav sig med ett hov av artister av olika slag. Laurana och Pietro da Milano följde med sin uppdragsgivare till Provence och Laurana var under en lång tid verksam där (ca 1458–66). Under perioden i Provence utförde de båda konstnärerna en hel del medaljer. Av Lauranas medaljer är ett tiotal kända. De porträtterar kung René och övriga medlemmar av den kungliga familjen och hovet, däribland hovnarren Triboulet. Av denna ovanliga medalj finns ett exemplar i Bibliothèque Nationale, Paris.

Medaljen är ca 80 mm i diameter och gjuten i brons. Framställningen anses avancerad, men tekniskt sett är den sämre.

Åtsidan visar narren i halvför, kroppen frontalt, medan huvudet är vänt åt höger. Han bär en liten mössa och en tunika med långa ärmar och huva. Runt halsen bär han en kedja och med båda händerna håller han narrspiran.

Text längs kanten: ME REGIS INSONTEM CURA ET IMAGINE LUDIT.

Frånsidan visar ett liggande, soande och hundliknande lejon

med en stor, yvig man. Under lejonet texten FRANCISCUS LAURANA xFx. Text längs kanten: ET ME PRELUDIIS RICUM TEGIT REGIA VESTIS².

Åt- och frånsidans texter kan sammanställas till en mening. Inskriptionen, som är skriven på hexameter och innehåller en ligatur, är mycket svårtolkad. Det finns flera tänkbara tolkningar, t ex:

Par son usage et son image la livrée royale est une ironie pour moi fou du roi, cependant elle me protège contre les menaces des rois. (Heiss)

The King's vesture makes mock of me, by giving innocent me in appearance the office of a king, and clothes me for the sport of Kings. (Hill)

En nyligen gjord svensk tolkning lyder:

Kungadräkten gör narr av mig fastän jag är oskyldig (inte går att straffa) genom konungens ämbete och konungens bild, och skyddar mig för konungens preludier (skämt eller hot).

Tolkningen är gjord av Göran Bäärnhielm, Kungl Biblioteket, Stockholm. Inskriptionen har lockat många forskare att hitta nya tolkningar, eftersom den inte är entydig. Ordet RICUM har av flera forskare tolkats som REGUM (Armand, Friedländer, Heiss, Hill), men den kände konsthistorikern Erwin Panofsky föreslår istället RISUM (ridere=skrattar), eftersom C ofta användes för S. Vidare föreslår han att PRELUDIIS skall tolkas PROLUBIIS (prolubium=böjelse, sympati eller attraktion, charm). Översättningen blir då:

Den kungliga dräkten gör narr av mig, kungens narr, genom kungens ämbete och bild, och de klär mig, driftkuckun, med förförlig charm.

Andemeningen i dessa tolkningar är ungefär densamma.

Laurana har också utfört en marmorrelief över Triboulet ca

1460. Reliefen finns i Allen Memorial Art Museum, Oberlin, Ohio, och är utseendemässigt lik medaljen.

Varför avporträtteras Triboulet, en narr vid det kungliga hovet? Narrens ställning var mycket kluren; samtidigt som han belönades med fina gåvor och gavs fritt vidvire vid hoven för att underhålla med sin skarpa tunga, så hade han egentligen ingen ställning alls i samhället. Han var rättslös och hans herre hade rätt att behandla honom som han behagade. Narren var på en gång fruktad, uppskattad och föraktad. Helst skulle narren vara behäftad med någon defekt, t ex puckelrygg eller dvärgväxt.

Triboulet hade av naturen utrustats med ett ovanligt litet huvud. Hans mössa var inte större än en halv apelsin. Dessutom lär Triboulet ha varit känd för sitt skarpa vett och sin vassa tunga. Troligen har han varit mäkta populär som narr men också intressant genom sitt avvikande utseende. Han har uppenbart intagit en särställning bland narrar, eftersom han avporträtterats.

Medaljens åtsida skildrar narren som en kung med narrattribut, medan frånsidan visar det fruktade lejonet som, om det störs eller väcks, biter ifrån sig skarpt. Bildspråket vill väl peka på de tunna gränserna mellan vem som är kung och vem som är narr.

Vad huvudets litenhet berodde på har ansetts vara microcefali, vilket jag förmodar kommer av en något ovederhäftig översättning av "litet huvud" utan hänsyn tagen till vad microcefali egentligen innebär. Det är mycket sällsynt att människor med microcefali inte har andra skador på hjärnan också. Det finns exempel från aztekerna, där man avsiktligt har deformerat huvudet så att det fått en toppig form. I Triboulets fall rör det sig troligen om en medfödd deformation. Hans övriga drag vittnar snarare om förgrovnig och

Medalj över Triboulet av Francesco Laurana. Något förminskad. Reprofoto: Fritz Engström, KMK.

förstoring och skulle kunna tyda på någon annan defekt som t ex akromegali där förstoring av framförallt ansikte, händer och fötter är karaktäristiskt.

Namnet Triboulet (av tribulare=plåga, oro, bekymra) var ett ofta använt namn på narrar och symboliserar narrens uppgift att lyckla sin herre. Bara en generation senare än ovan nämnde narr finns, vid Ludvig XII:s och senare Frans I:s hov (1498–1536), en berömd sådan vid namn Triboulet men han har inget att göra med ovan avporträtterade person.

1. Lauranas födelse- och dödsår är osäkra. Hill anser födelseåret ligga mellan 1420 och 1425, medan Tietze-Conrat säger 1423 och Forrer hävdar ca 1430. Dödsåret anser Forrer vara 1501, medan Hill och Tietze-Conrat säger före 12 mars 1502.

2. I Armand, Friedländer och Heiss är texten felciterad med REGUM istället för RICUM, vilket troligen hänger ihop med deras senare tolkning av texten.

Litteratur:

Armand, A.: *Les Médailleurs Italiens*. . . Paris 1883.

Etting, V.: *Narren*, Skalk 1985:5.

Forrer, L.: *Biographical Dictionary of Medallists*. London 1907.

Friedländer, J.: *Die Italienischen Schaumünzen des Fünfzehnten Jahrhunderts (1430–1530)*. Berlin 1882.

Nick: "Die Hof- und Volksnarren". 1861.

Tietze-Conrat, E.: *Dwarfs and Jesters in Art*. London 1957.

Äretecken

Uppå Kon:s bef i St Kopparbergs län derom gjorde hemställan, har K M, enligt DA, tillåtit, att ättlingen af den bekante Sven Elfsson i Isala by, i hvilken lada Gustav Wasa under sin flykt tröskade, n v egaren af nämnde hemman Jan Hansson, må bära det av Konung Gustaf III, till åminnelse af Gustaf Wasas räddning, insticktade äretecken, hvilket år 1787 först tillerkändes Jan Hanssons fader, skattebonden Hans Jansson, såsom d.v. egare af berörde lada.

(*Post- och Inrikes-Tidningar*, 15 juli 1850, s. 1
klippt av L. P-n)

TILL VÅR LÄSEKRETS

Då och då händer det att våra läsare hör av sig med synpunkter och önskemål – alltför sällan, tycker vi i redaktionen. Ofta önskar man sig artiklar i vissa bestämda ämnen. Detta är inte alltid så lätt att ordna. Vår lilla krets av författare är flitig, men det finns gränser för kunskaperna. Vi skall dock försöka göra vårt bästa.

Men, käre läsare, skriv gärna något själv! Detta är först och främst en tidning för *amatörer*, även om vi inte velat stänga spalterna för de lärda specialisterna. Ta upp ett ämne som intresserar Dig, var inte orolig om Du inte kan få fram bilder, det kan vi hjälpa till med. Och vänta dig en och annan motsägelse, det förekommer ibland...

Och en sak till – glöm inte FRÅGESPALTEN! Fråga om vad Du vill, svårt eller lätt, och vi skall åtminstone försöka klara ut Dina problem. Ibland dröjer svaret, ibland sätter vi in frågan utan svar i förhoppning om att det finns en lärare läsare (det gör det ibland), men bortglömd blir Du inte.

Har Du sett en bok eller artikel i våra ämnen som intresserar Dig, skriv gärna och meddela titeln. Det kan vara något vi glömt att anmäla.

**GYNNA
SNT:S
ANNONSÖRER**

Internationella numismatiker-kongressen

10:e internationella numismatiska kongressen, som hölls i London den 8–12 september 1986, hade samlat närmare 600 deltagare från 36 länder. Programmet omfattade korta föreläsningar – cirka 20 min – på något av kongressspråken tyska, engelska, franska, italienska och spanska. Man började vid 09.30-tiden och höll på till omkring 17.00 med uppehåll för 2 timmars lunch. Deltagarna kunde välja bland ett flertal olika ämnesområden som tex grekiskt, romerskt, kinesiskt, medeltid, modernt, medaljer och teknik. Svenska föreläsare var i tidsordning efter framträdande: Bengt Hovén med *Early Abbasid mint output*, Brita Malmer som talade om *Coinage and monetary circulation in late Viking Age Scandinavia according to recent die-studies*, Ernst Nathorst-Böös *The history of numismatics before 1700 as seen through literature in Swedish libraries*, Gert Risping med *Islamic imitations* och Bertel Tingström, som beskrev *Plate money, the World's largest currency*.

Mottagningar ordnades under kongressen på Zamana Gallery, på British Museum – där deltagarna samtidigt kunde se en tillfällig men omfattande och trevligt ordnad utställning som visade numismatikens utveckling från kaurisnäckor till dagens kontokort –, på Sotheby's och av den internationella

mynthandlareföreningen. Onsdagen ägnades åt en utflykt till York med bla besök på Jorvik Viking Centre, och dess märkliga museum, där man "reser i tiden". Huvudarrangören, *Royal Numismatic Society*, firar i år sitt 150-årsjubileum. SNF överlämnade till jubilarerna Rasmusonmedaljen och kungamedaljen, båda i silver.

Som jubileumsgåva hade Royal Numismatic Society av Birmingham Mint fått mottaga stampar till den medalj, som slogs med anledning av kongressen. Medaljen är full av symbolik, så erinrar tex den nedsänkta texten på det breda bandet om gamla engelska pennmynt från 1797, som liksom den här medaljen slogs i Birmingham. De klassiska pelarna i bakgrunden syftar på att under årens lopp musei- och universitetsfolk spelat en stor roll i föreningens långa historia. Medaljens åtsida visar "Fru Numismatik", som upplyser och hjälper "Historia" och "Arkeologi". Texten "Ecce mei testes" (detta är bevisen) är en hyllning till framlidne Dr - Harold Mattingly, en av numismatikens stora män. På framsidan: sittande med St Paulskatedralens kulisser i bakgrunden hälsar London kongressdeltagarna välkomna. Orden "Expectati venite" (välkomna) minner också om de ord med vilka kejsar Carausius år 286 togs emot när han besatte England.

I år torde det vara 1700 år sedan man officiellt började slå mynt i London.

Medaljen, som har skapats av

Robert Elderton, har präglats i guld, silver (pris £ 50) och brons (pris £ 10). Den kan beställas från Royal Numismatic Society, Department of Coins and Medals, British Museum, London WC1B 3DG.

Bele

Vid mötet med den internationella numismatiska kommissionen på lördagen efter kongressen valdes förstekonservator professor Kolbjørn Skaare, Oslo, till ny ordförande efter Dr. Carson, London, som undanbett sig omval. Skaare var tidigare sekreterare och han fick nu Dr. Raymond Weiller, Luxemburg, som efterträdare.

Till kongressen utgavs en stor, resonerande bibliografi enligt tidigare praxis, *A Survey of Numismatic Research*, omfattande tiden från föregående kongress tom 1984. Den är tryckt i två band. Nordisk numismatik har uppmärksamats vad betr mynt, men på medaljsidan saknas bla Sverige, liksom i föregående Survey. Den säljs efter kongressen genom AINP, den internationella mynthandlareföreningen, för 200 schw.fr. I Sverige kan man beställa den genom de anslutna mynthandlarna.

LLt

Den amerikanska dollarsedeln och dess symboler

Trots att dollarsedeln kanske är världens mest kända sedel är det få som känner till alla symboler som finns medtagna på denna. Sedan 1928 har alla sedlar från USA haft samma storlek, 156×66 mm. Dollarsedeln har sedan 1861 med några få undantag alltid varit grönfärgad. Pga färgen fick sedlarna snart smeknamnet "greenbacks". Under våren 1935 förändrades baksidans utseende på 1-dollar-sedeln. Den som godkände den nya sedeln var president Franklin D. Roosevelt. Det lär vara så att presidentens personliga intresse för frimureri kom att påverka dess utförande. En av Förenta staternas främsta symboler, det sk *Great Seal* (Stora Sigillet), som godkändes officiellt första gången 1782, har i stort sett bevarats i ursprunglig form. Denna symbol avbildar nationalfågeln, den amerikanska örnen med 13 stjärnor över huvudet. Stjärnorna representerar de ursprungliga brittiska kolonierna i Amerika som gjorde uppror mot moderlandet 1775. Följande kolonier ingick i detta uppror: Connecticut, Delaware, Georgia, Maryland, Massachusetts, New Hampshire, New Jersey, New York, North Carolina, Pennsylvania, Rhode Island, South Carolina och Virginia. På sigillet är örnen med huvud vänt mot olivkvisten med dess 13 blad som symboliserar freden, samtidigt som den vänder sig bort från de tretton pilarna, de amerikanska indianernas krigssymbol. Den latinska texten *E PLURIBUS UNUM* kan översättas enligt följande: En från många.

Framför örnen finns vapenskölden med 13 ränder, en symbol som kommer av att det anlände delegater från de 13 kolonierna då den kontinentala kongressen samlades i Philadelphia i Pennsylvania för att behandla frågan om skiljandet från Storbritannien.

Symbolerna på sigillet framsida (till vänster på sedeln) är svårare att förklara. Texten *ANNUIT COEPTIS* (återigen med 13 bokstäver) betyder "Han (Gud) har sett med leende på våra företaganden".

Den latinska texten under pyramiden *NOVUS ORDO SE-CULORUM* (Tidernas nya ordning) hänvisar till det stora amerikanska försöket att skapa en bättre värld. Pyramiden, som symboliserar styrka och beständighet, är ej fullständig för att på detta vis antyda att Förenta staterna även i fortsättningen kommer att byggas upp och växa i storlek.

Gudomen framställs som ett strålande allseende öga vid toppen av pyramiden, som betonar den andliga välfärden. Den symboliserar även utbildning och kunskapers frihet. Pyramiden har 13 trappsteg och året 1776 anger tidpunkten för den amerikanska självständighetsförklaringen. Pyramiden liksom flera av de andra symbolerna har klart samband med frimureri.

Ian Wiséhn

Bild se omslaget

Motionsfloden (2)

Jfr nr 4/5. – I motion 1985/86:K815 av Wiggo Komstedt (m): "Kungaparets bröllopfond" förekommer ett originellt förslag, nämligen att fonden skall förstärkas genom att den tillverkar och saluför dels ett märke med kungaparet i högtidsdräkt, dels motsvarande individuella märken med konungens resp. drottningens porträtt. Märkena skulle kunna utformas antingen som nål att fästas på kavaj eller motsvarande eller smycke att bäras i halskedja. Sådana märken skulle saluföras för en mängd olika användningar, t ex för utdelning i ideella föreningar vid avtackande av särskilt förtjänta medlemmar.

Även betr. övriga motioner har resp. utskott begärt uppskov till nästa riksmöte (se AU:20, FöU:12 och KU:29). Detsamma gäller motionerna 1984/85:2321 (ändring av flagglagstiftningen) och 1984/85:2327 av Birger Hagård om Belöningen av förtroendevalda mfl. ("att riksdagen hos regeringen anholder om att föreskrifter utfärdas om belöningar åt förtroendevalda mfl och en enhetlig instans för handläggning av officiella medalj-ärenden"); jfr KU 1984/85:38 (uppskov).

Desto snabbare avrättades där- emot dr Hagårds motion 1984/85:164: "Belöningar för räddningsbragder till sjöss" ("att riksdagen hos regeringen begär förslag om instiftande av en utmärkelse för bl a räddningsdåd till sjöss och införande av gratifikationer för räddningsdåd"). Däri hänvisades bl a till sjöfartsstyrelsens översyn av medaljen För mod och rådhighet till sjöss under farofylld tid (freds-version) från 1967* och föreslogs ett återupplivande av Vasaordens äldre medalj "Iuvat indulgere labori" (jfr *Myntkontakt* 1982:2, s. 40). Trafikutskottet avstyrkte i sitt betänkande (TU 1984/85:12, s. 7) redan den 12 mars – något fejt synes det och utan att ens infordra remiss från tex sjöfartsverket – med hänvisning till ett antal *enskilda* sammanslutningars utmärkelser, vad nu dessa har med saken att göra! Frågan i motionen gällde dock *officiella* utmärkelser och därvidlag har vi faktiskt traditioner ända sedan 1700-talet, så utskottets historiska kunskaper måste vara minst sagt bristfälliga. Priset i okunnighet togs dock av AU häromåret (1979/80:1, s. 2), då man helt ogenerat betr. "GMmors" påstod, att "medaljen har enligt uppgift utdelats endast under andra världskriget och då i sammanlagt åtta fall" fastän motionen hade den rätta siffran, dvs. iallles 16 personer vid åtta beslutstillfällen! Vidare fick man veta, att medaljen För berömliga gärningar endast utdelats vid ett "fåtal" tillfällen efter andra världskriget, veterligt – av exemplifieringen att döma – hela två! Rätta antalet var då 178 (*sic!*), vartill kommer 28 exemplar av den latinska versionen. Fattas riksdagsbeslut alltid på så lösa boliner, har man rätt att bli betänksam.

Anm.: AU = arbetsmarknadsutskottet, FöU = försvars- och KU = konstitutionsd:o.

Leif Pålsson

* Förslag aldrig avgivet till departementet enligt telefonsamtal från handläggaren, byrådirektör Carl-Erik Kuylenstierna, sjöfartsverket, 20/8 1986.

Wera Ekström

1897–1986

En stordonator har gått bort efter en längre tids sjukdom. Wera Ekström var född Lindgren och härstammade från Västrum i Kalmar län, där hon var yngsta barnet i en stor syskonkull – ett av hennes dopnamn var Octavia, den åttonde. Hennes far var klockare och kantor.

1933 förenades hon i äktenskap med direktör Gunnar Ekström (i dennes 2:a gifte), infödd stockholmare och sedan 1927 egen förtagare i maskinbranschen. 1938 flyttade de till Bromma, där de skaffat sig en villa, trevlig belägen vid Strandbacken 1. Efter kriget sålde Gunnar Ekström sitt företag och drog sig tillbaka – men sysslolös blev han sannerligen inte!

Gunnar Ekström var nämligen en kvalificerad samlare av svenska mynt, som han också ägnade ett ingående studium av seriöst slag (mera om denne märklige man kan läsas i inledningen till B. Ahlström Mynthandel AB:s auktionskataloger nr 8, 11, 12, 14, 18, 22 och 26). Sin samling skänkte han tidigt till Wera men fortsatte att komplettera den, de sällsynta gånger något nytt dök upp.

I den utsökt möblerade villan utövade Wera och Gunnar ett gästfritt värdskap. Den som var intresserad väntade en extra högtidsstund: ett studium av myntsamlingen.

Gunnar Ekström avled sommaren 1969. Wera stannade kvar i det hem de byggt upp tillsammans. Redan före sin bortgång hade hennes make uttryckt en önskan om att hans samling på något sätt skulle komma till nytta. Efter fem års noggrann prövning skrev Wera Ekström 1974 ett donationsbrev. Samlingen skulle säljas och därigenom komma nya samlargenerationer till glädje. Medlen som inflöt skulle tillfalla *Gunnar Ekströms Stiftelse för numismatisk forskning*, vars främsta uppgift skulle bli att främja forskning och undervisning i numismatik och penninghistoria genom upprättande av en professur i ämnet.

Så har som bekant också skett och detta har blivit av en mycket

stor betydelse för såväl vetenskapen som sådan som för numismatikens prestige och anseende. Donationen har sannerligen givit en stor utdelning!

Även Kungl Myntkabinetet och enskilda forskare har anledning att med tacksamhet erinra sig Wera Ekströms generositet. Stiftelsen har nämligen även ställt medel till förfogande för inköp av dyrbara – i några fall unika – mynt, för forskningsresor, tryckning av vetenskapliga arbeten mm.

Wera Ekström var en generös och gästfri personlighet, som ålskade att, så länge hälsan tillät, bjuda släkt och vänner till sitt vackra hem och att laga läckra måltider. Svenska Numismatiska Föreningen uppmärksammade hennes enastående insats genom att tilldela henne Brenner-medaljen i guld, vilken hon ses bära på fotot ovan. Vid Kungl Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens årshögtid 1978 erhöll hon dess jeton i guld "för hennes betydelsefulla stöd till svensk numismatisk forskning".

Hon fördes till den sista vilan den 13 oktober och är begravd bredvid sin make på kyrkogården utanför Sandborgskapellet söder om Stockholm. På samma kyrkogård är också J.F.H. Oldenburg jordad – två av våra största myntsamlare, som aldrig träffade varandra i livet, och vår stora donator inom numismatiken vilar på samma plats.

B. Ahlström, L. O. Lagerqvist
Brita Malmer

De nya sigtunamynten

I vår tidskrifts oktobernummer s 175 redogjordes för de två silverskatterna från vikingatiden som påträffats i Akebäcks socken på Gotland, helt nära varandra. I en av dem låg tre sigtunamynt från Olof skötkonungs tid, som vi nu kan visa bilder av. Två av dem är ju ytterst märkliga – den ena är ensidig, den första i sitt slag, den andra har en hittills okänd fränsida av Small Cross-typ samt en "åtsida" som visserligen är känd förut, men inte i denna kombination, i själva verket också en fränsida, men med Long Cross.

K.J.

De tre Olof skötkonungmynten i Glamunds II (Akebäck sn, Gotland) 1. Crux-typ. LL 7 men ensidig. 2. Crux-typ. Myntmästare Godwine. LL 11. 3. Long Cross-fränsida samt Small Cross-fränsida. Den förra LL 28a, den senare förut okänd. Fyrkantig plants. Alla skala 1:1. Foto RAGU, Visby.

Årets variant

Här illustreras de två varianterna av 1986 års 10-öring. Det gäller vad som förut kallades *myntmästarmärket* – fast vad det bör benämnas idag är en annan historia. Fram till 1 juli var det U (= Benkt Ulvfot, myntdirektör), men sedan dess är det D (= Bengt Dennis, riksbankschef). Upplagorna är i bägge fallen mycket stora, då det som bekant råder brist på detta mynt. Såvitt bekant när detta skrives (nov. 1986) kommer det att bli det enda myntet från 1986 med båda signaturerna.

Förordningen (SFS 1986:90) som beskriver förändringen tar inte ställning till vad den nya bokstaven skall kallas, utan talar endast om "riksbankschefens monogram" (sedan när är en enstaka bokstav ett monogram? Enligt gängse ordböcker är monogram = namnchiffer = bokstäver i kombination). Det torde – som framgått av Jørgen Steen Jensens insändare tidigare i höst – vara tveksamt om det gamla myntmästaransvaret, som ju bokstaven innebar, skall kunna överföras på riksbankschefen, som inte är VD i moderbolaget, Tumba Bruk. Har läsarna något förslag?

En annan sak är om man ska kalla ett byte av detta märke för "variant". Huvudtypen är ju oför-

ändrad, men är inte "variant" i det Berggren-Kinnmarks (Gustav V:s mynt) mening; de delar fö upp de minsta förändringarna i "variant" och "variationer". Är nytt märke en "undertyp"? Synpunkter är välkomna till redaktionen.

Läsarna kanske också undrar över andra, smärre skillnader i prägel: på varianten med D (b) vidrör kronringen nästan monogrammet, i synnerhet till vänster, och fränsidans valör samt inskrift är kraftigare, hammaren lagd över E i myntortsmärket har tydligt "ankarböjda" ändrar. För att förklara detta måste man säga något om modern mynttillverkning. (Ett tack till Ivar Marklund vid Myntverket för upplysningarna.) Från modellen, originalkonstverket från 1976, görs en reduktion, en "mamma". Av denna tillverkas en patris, en "hob" som man säger i Eskilstuna, med vilken stamparna (själva tillverkningsverktygen, som sätts in i maskinen) fabriceras. Åtsidans *hela* hob görs om *varje* år, i samband med att året byts, fränsidans endast när en "hob" är utnött, eller när en ändring skall göras, som nu med bokstaven D i stället för U. Så gjorde man inte före 1952, utan då kunde man ändra i själva stampen – därav sådana varianter som "större myntmästarmärke" eller "ändrat

årtal" på äldre mynt och som inte kan förekomma i dag.

Stamparna behöver ibland poleras redan från början, om de har någon liten upphöjning eller skada, eller också efter en tids användning. Poleringen sänker ytan och fördjupningarna för bokstäver och siffror blir grundare; mindre metall pressas därför upp vid präglingen. Det är därför vi ser en så klar skillnad mellan U-versionens fränsida och den med D – det är en yngre, mindre polerad stamp i det senare fallet. Beträffande åtsidan är det tvärtom, årtalssidan har inte ändrats 1 juli utan 1 januari 1986, det är b som varit i längre bruk än a på bilden.

Myntortsmärkets ändrade utseende beror på att man gjort en ny "hob" från originalet vid bytet till D. Denna sidas "hob" hade ju inte behövt nygöras på länge, eftersom året inte står där, och den gamla hade varit länge i bruk och nötts, så att hammarens krökta ändrar blivit nästan osynliga – alltså ingen stampändring i äldre mening.

Det blir alltså mycket stora upplagor av dessa två huvudvarianter på grund av att efterfrågan på 10-öringar varit lika stor före som efter 1 juli. Troligen förbrukas mer än 300 stamplar. Vi har väl alla uppmärksammat riksbankens propaganda för "den nya femman", dvs plaströret som rymmer 50 st 10-öringar.

LLt

Juniorträff

Ett nytt år är i antågande och därmed nya aktiviteter för våra juniorer. Tisdagen den 10 februari kl 18.30 träffas vi igen på Sandhamngatan 50 A (Riksantikvarieämbetets lokaler). Du tar dig lätt dit med buss 41. Tag gärna med dig några mynt, som du skulle vilja visa eller diskutera. Tag också gärna med dig någon kompis, som är intresserad, även om han/hon inte är medlem. Det får du extra poäng för i vårt närvarolotteri, som ger fina vinster så småningom. Skulle kompisen sedan bli medlem så blir det ännu fler poäng. Du lite äldre medlem, som känner någon yngre samlare: tala om denna träff för honom/henne.

Rolf Sjöberg

10 öre 1986 med resp. U (a) och D (b). Foto: Gunnel Jansson, Råilshmm. Skala 2:1.

MEDALJNYTT

Nyare nordiska militärmedaljer

Medan svenska militärer fn icke kunna tilldelas någon svensk medalj för "krigsmannaförtjänster" (jfr riksdagsmotion 1985/86: Fö321), ha våra grannländer Danmark och Finland för några år sedan instiftat ett par dylika medaljer.

"Fortjensttegnet for god tjeneste i forsvarets reserve" instiftades den 16 april 1978 och präglas i silver. Det ansluter till serien av tidigare förtjänsttecken inom den danska försvarsmakten och "tildeles enhver, der vid siden af sin civile beskæftigelse har stået til rådighed i forsvarets reserve i 25 år" i rött band med två smala vita mittreder enligt avbildat prov från M. W. Mörch & Söns Eftf., Köpenhamn (kompletterar således bandplanschen i major Peter Jörgensens standardverk *Danish orders and medals*, Copenhagen 1964, s. 12).

I förordning den 25 november 1977 (Finlands författningssamling 1977:837) instiftade republikens president Urho Kekkonen på föredragning av försvarsministern

Taisto Tähkämaa "militärens förtjänstmedalj" (sotilasansiomitali). Den kan förlänas person i försvarsmaktens tjänst såsom bevis på erkänsla för att han utmärkt sig i tjänsten på synnerligt sätt, för synnerlig rådgivning eller initiativrikedom eller oförskräckt verksamhet i en farofylld situation, även om den som icke hör till försvarsmakten för synnerligen förtjänstfullt arbete för försvarsmakten till fromma. Medaljen förlänas av försvarsmaktens kommandör och åtföljes av diplom. Förteckning över därmed förlänade föres av huvudstaben.

Medaljen förfärdigas av bronsfärgad metall, har en diameter av 31 mm (= 8:e storleken för rikssvenska förhållanden) och en tjocklek av 3 mm. Dess framsida upptager ett kors, överlagt med Finlands vapen, och dess framsida ett flammande svärd i upprätt ställning med omskriften PUOLUSTUSVOIMAT FÖRSVARSMAKTEN i relief. Den bäres i ett 32 mm brett rött band med en gul mittrand och smala gula kantränder (= tinkturer i Finlands riksvapen).

Dess formgivning var en av den kände heraldikern Gustaf von Numers (1912-1978) sista arbeten. Han avled emellertid själv före den första förläningen till försvarrets flaggfest den 4 juni 1978, varför det för honom avsedda exemplaret i stället senare tilldelades hans änka, gymnastikdirektör Berit von Numers, f. Björkenheim.

Leif Pahlsson

1. Det danska bandet.

2. Finländska medaljen.

Kungl. Myntkabinettet

Utställningar:
Ingång Narvavägen (hörnet
Linnégatan), 2 tr.
Stockholm

På grund av ombyggnadsarbeten under hösten kommer utställningarna att vara begränsat tillgängliga och tidvis helt stängda. Se meddelanden i pressen eller ring vår telefonväxel före ett besök!

Aktuell programinformation:
08-783 94 00

Museet:
Tisdag-söndag 11-16
Måndag stängt

Besökstid: tisdag 13-16
ingång Narvavägen
Besöksadress (efter
överenskommelse
om tid per telefon):
Storgatan 41

Postadress: Box 5405,
114 84 Stockholm
Tel.: 08-783 94 00

Sven B.F. Jansson på medalj

Svenska Arkeologiska Samfundet har låtit Ernst Nordin modellera en hyllning till "Run-Janne" på hans 80-årsdag den 19 november 1986. Ett exemplar i silver har överlämnats till jubilarer. Alla vänner och f.d kollegor - och de är många - har kunnat subscribera på medaljen i brons. Beskrivningen är som följer:

Åtsida: SVEN B F JANSSON motsols nedtill längs kanten. 80 ÅR 1986 motsols till höger längs kanten. Avskuren bröstbild, vänster sida i profil, iförd krage, slips och kavaj. Nedtill konstnärssignaturen, bakvänt E och N i ligatur (= Ernst Nordin).

Frånsida: RUNFORSKAREN [tecken] RIKSANTIKVARIEN motsols längs kantens övre del och [tecken] RUN-JANNE [tecken] motsols nedtill längs kanten. I mitten på en skrovlig yta Möjbrostenens ryttare med sköld och klubbliknande stav samt under denne två hundar.

Randen: SVENSKA ARKEO-

Foto Gabriel Hildebrand, Raä.

LOGISKA SAMFUNDET, Sporrongs märke, upplagenummer, allt nedsänkt.

Porträttet har modellerats av vum av Ernst Nordin och präglingen utförts av AB Sporrong i Norrtälje. Diametern är 56 mm. Som nämnts ovan slås endast ett exemplar i silver; maxiupplagan i brons (alla numerade) är 400.

De små tecknen i fränsidans omskrift, till antalet tre, bör också kommenteras. Nederst till vänster syns den förstärkta Tyr-runan (tagen efter Kylverstenen), till höger h-runan i den yngre runraden. Det översta skiljetecknet ser ut som en mycket fritt och "svängigt" tolkad p-runa (th) och är hämtad från gaveln på Vrigstadskistan.

Sven B F Jansson är hedersledamot i SNF. Han var den siste riksantikvarie som också var självskriven sekreterare i Kgl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (till 1972).

När detta skrives är drygt 300 ex

beställda. Den som önskar förvärva en medalj och försummat detta kan sätta in 175 kr på postgiro 35 12 10-0, Svenska Arkeologiska Samfundet; vill man försäkra sig om att upplagan inte är slut går det bra att ringa eller skriva till Svenska Arkeologiska Samfundets sekreterare Monica Modin, Box 5405, 114 84 Stockholm, tel 08/783 90 00.

LLt

Föreningar

Västra Sveriges Heraldiska Sällskap anordnar, i samarbete med 40-årsjubilerande Västra Sveriges genealogiska förening, ett föredrag om medeltidsheraldik av fil. dr Jan Raneke, Lomma. Upplysningar: tel. 031/40 17 84 (ordf. Leif Pålsson) eller 031/45 30 86 (sekr. Lars Berntsson).

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Nybrogatan 36 • Box 5132, 102 43 Stockholm

Telefon 08-62 62 61

KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR

Numismatisk litteratur

Medlem av Sveriges Mynthandlares Förening

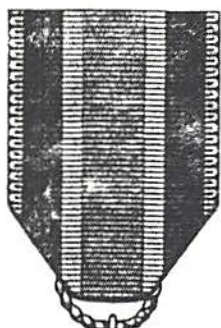
Tyska ordensutställningar i Väst och Öst

"Preussens Schwarzen Adler. Friedrich der Grosse (1712-1786) und die Könige aus dem Hause Hohenzollern - Geschichte in Orden und Ehrenzeichen" var temat för en utställning 10 maj - 22 juni 1986, under "Schirmherrschaft" av S D Meinrad Prinz von Hohenzollern, i Kulturzentrum Ostpreussen, Deutschordenschloss Ellingen (söder om Nürnberg).

Samtidigt - 24.4-23.5 1986 - kunde man se ordnar från en helt annan tid och kultur i Östberlin ("Berlin - Hauptstadt der DDR" såsom det står på vägskyltarna). Polnisches Informations- und Kulturzentrum Berlin vid Karl-Liebknecht-Strasse (ex Kaiser Wilhelm Str.) visade nämligen i sitt Kleine Galerie utställningen "Orden und Auszeichnungen der sozialistischen Länder" från Mu-

seum för Medaillenkunst in Wrocław (= Breslau), vilken sedan i juni överfördes till Leipzig. Man kunde där taga del av ett rikhaltigt och typologiskt högtintressant ehuru ej alltid smakfullt material från Polen (det mest traditionellt utformade systemet med "Virtuti militari" från 1792, "Polonia restituta" från 1921 och den för utlänningar avsedda Förtjänstorden från 1974 – från storkors till riddartecken – i spetsen), Ungern (bandmonteringen återgår på Donau-monarkiens "trekantband"), Rumänien (bl.a. ett antal smakfulla ordenskraschaner för förtjänster på kulturområdet och inom sundhetssektorn osv), det exotiska Vietnam (påtaglig influens från Sovjetunionen), Tjeckoslovakien (ett blandat sortiment med Vita Lejonets orden från 1922 bibehållen), DDR (säkerligen det svåröverskådligaste och mest stereotypa i samlingen; såsom "smakprov" avbildas här den år 1982 för militärer eller civila i andra stater jämte en medalj instiftade "Militärischer Verdienstorden der DDR" – jfr *Gesetzblatt der DDR* 1982:I:35, s. 603–4, och Günter Tautz, *Orden und Medaillen*, 2 uppl., Leipzig 1983, s. 109) och Sovjetunionen (där av någon anledning den förutsedda Leninorden borttagits ur montern). En rikt illustrerad broschyr (jfr museets utförliga katalog *Ordery i odznaczenia Niemieckiej Republiki Demokratycznej*, Wrocław 1978) tillhandahålls (ett ex. överlämnat till SNF:s bibliotek), men man hade gärna velat ha en förteckning över de 266 utställda dekorationerna.

Det västtyska ordensmuseet i Neuffen sydost om Stuttgart, vilket invigdes 1982, har förvärvat nya lokaler i Lüdenscheld i Sauerland (lätt tillgängligt vid Autobahn 45 mellan Dortmund och Frankfurt över Siegen) genom ett storlaget tillmötesgående från firma Deumer, ordenstillverkare sedan 1863. Dessa komma att öppnas i maj 1987. Den livaktiga tyska förbundsverksamheten, som sedan 1985 sammangått om ett gemensamt organ, *INFO*, 10-årsjubilerade den 14 sept. 1985 i Steinau a.d. Strasse genom Bund Deutscher Ordenssammler (BDOS) e.V. Bl.a. tilldelades förf. (absens)

Den år 1982 instiftade "Militärischer Verdienstorden der DDR".

medlemsnål (nr 162) i silver med diplom för sitt 10-åriga medlemskap.

Slutligen bära våra tyskländsresenärer fästa uppmärksamheten på frimurarmuseet i St. Michaelisdonn (Meldorfer Strasse 2) i västra Holstein, c:a 8 mil NV Hamburg (motorväg 23 till Itzehoe). Föranmälan är dock nödvändig per telefon: (04853) 562 (Br. Stamm), (04853) 413 (Br. Nissen) eller (04855) 514 (Br. Nagel).

L. P-n

Frågetävlingen

Vår lilla fråga i SNT 1986:7 s 183 med anledning av artikeln s 174 om vådan av att svälja kopparmynt mm (år 1780) gällde som läsaren kanske erinrar sig att räkna ut vad "6–9 daler km i tvåstyverslantar" kunde bli i konkreta mynt. Två svar har inkommit med några dagars mellanrum och båda tycks vara riktiga. Så här skriver de:

- 1) Ulf Ström, Stockholm: "1 daler sm = 3 daler km = 32 öre sm = 16 st 2 styver (2 öre sm) 6 till 9 daler km = 2 till 3 daler sm = (64 till 96 öre sm) = 32 till 48 styck 2 öre sm. Det vill säga han svalde 32–48 st mynt."
- 2) Pär-Olof Andersson, Bureå: "Om mannen svält tvåstyverslantar till ett värde av 6 daler km, får jag det till 32 stycken. (905,6 g) Snacka om plåtmage!"

Bägge har naturligtvis rätt och får därför Numismatiska Meddelanden XXIV i första och andra pris. Vi gratulerar!

Red.

Något om kronogram

På en del mynt och medaljer från främst 1600- och 1700-talen förekommer kronogram i inskriften. Kronogram är ett av de enklaste formerna av ordek eller om man så vill chiffer – känt redan under romartiden. Ordet kommer av grekiska *chronos*, tid, och *gramma*, bokstav. Dvs konsten att skriva ett årtal med ett ord eller en mening. Årtalet skrivs genom att i ordet eller meningen sätta in vissa bokstäver och ge dem sifferbetydelse – *m* (1000), *d* (500), *c* (100), *l* (50), *x* (10), *v* (5) och *i* (1). Dessa bokstäver utskrivs för tydlighetens skull med versaler. I vissa kronogram är det endast begynnelsebokstaven som räknas, som *t* ex i en mening som anknyter till Elisabeth I:s av England död 1603: *MY DAY IS CLOSED IN IMMORTALITY*. Här bildar begynnelsebokstäverna årtalet 1603 – ett perfekt kronogram.

Om kronogrammet utgöres av endast en versad, kallas det eteostikon (grekiska *etos*, år) och om det består av två verser, kallas det kronodistikon.

Det är inte så ovanligt med kronogram på medaljer med svensk anknytning, tex Gustav II Adolf, Hild. 62. Här bildar de högre bokstäverna i frånsidans inskrift årtalet 1632 – *ChrIstVs DVX. ergo trIVMphVs*. Ett annat exempel är en mot Sverige fientlig medalj präglad i anledning av den svenska fästningen Nymündes kapitulation 10 augusti 1710 till ryssarna. Denna medalj (Ossbahr 153) har följande frånsidestext: *CessIstIs parIter bene MosChIs ostla DVnae* – dvs kronogrammet MDCCVIII (MDCCX), 1710.

Av de många europeiska medaljer med denna ordlek i texten kan nämnas den engelska minnesmedaljen i samband med mordet på Georges Villiers, hertigen av Buckingham (ett dåd som utfördes av en viss Felton i Portsmouth 1628). Omskriften lyder: *georgIVs. DVX. bVCKIngaMIae* – dvs MDCXVVIII (1628).

Vanligast är dock kronogram på kontinentalt porslin och glas som tillverkats i anledning av någon högtid, seger eller dylikt. Litteraturen inom detta smala område är

Gustav II Adolf, Hild. 62. Kronogram på medaljens frånsida. Medaljen något förstorad. Foto: ATA.

ej särskilt omfattande. Här kan nämnas Phelps Warrens artikel *Chronograms* i *Antiques*, april 1980, sid. 880–885. Standardarbetet är dock fortfarande ett litet arbete av James Hilton, *Chronograms 5000 and more in number excerpted out of various authors and collected at many places*, London 1882. Hilton avslutade sin bok med texten: *CoVrteoVs reader, I fInIsh wIth thIs Chronogram. be the year It InVoLVes happy to Vs both. fareweLL*. Kan läsarna av denna artikel utläsa året som avses?

Ian Wiséhn

SPECIE MYNTHANDEL HB

Köper o säljer
Mynt • Sedlar • Medaljer

Spec. Äldre svenska kopparmynt.
Sedlar före 1900.
Kommisionsuppdrag – Auktioner.

Storgatan 19, Box 69
574 01 VETLANDA
Tel 0383/153 01

PRESSTOPP... HIRSCH MYNTHANDEL

Kommer fr.o.m. 1 dec 1986 att utöka den mycket framgångsrika auktionsverksamheten samt att avveckla butiken...

HIRSCH MYNTHANDEL

Stureplan 4. 114 35 Stockholm
Tel: 08/11 05 56, 21 34 59

Regeringsgatan 6

(hörnet Jakobsgratan)
är vår nya adress.

Träffpunkt för samlare
av mynt, sedlar, ordnar
medaljer, fickur.

Välkommen!

Selins Mynthandel AB

Regeringsgatan 6 111 53 Stockholm
Tel 08/11 50 81
Öppettider: Vardagar 10.00–18.00
Lördagar 10.00–14.00

RECENSIONER

Ax. O. Larsson: *Svärdslipningsrännor och slipytestenar. Ett vetenskapligt standardverk.* Gotlands Allehandas tryckeri, Visby 1986. [Under medverkan av K.J. Johansson, Ingrid och Sture Engquist och Helge Hedlund.] 114 s., ill., inb. capris 145 kr. Kan beställas i bokhandeln eller från Gotlands Allehandas.

I min minnesteckning över Axel O. Larsson nämnde jag om hans intresse för de gotländska svärdslipningsstenarna och den debatt han fört i flera år. Kort efter hans död utkom ovan angivna arbete, som dels är ett omtryck av äldre artiklar, dels innehåller åtskilligt nyskrivet samt bidrag av några andra författare. Vår vän Axel O. var ju inte särskilt buskablyg av sig, så undertiteln lyder "ett vetenskapligt standardverk". Han använder en något annan terminologi och anser, att de äldsta är de sk slipytestenarna, som han daterar till ca år 1000, eller vikingatid, de andra till medeltiden.

Av särskilt intresse för oss numismatiker är väl omtrycket av hans artikel om *Stavar den stores skatt* (ur Samlarnytt 1973:3) samt en författad av Ingrid och Sture Engquist om *Silver i utbyte mot järnsmide*.

LLt

Bernhard Overbeck: *Rom und die Germanen. Das Zeugnis der Münzen.* Stuttgart 1985. 72 s. ISBN 3 8062 0453-5.

Vad mycken glädje utställningskatalogen kan bereda en samlare, när utställningen inriktats på ett litet, begränsat område (en "nisch")! Här är åter ett sådant exempel, från det berömda myntkabinettet i München.

För att ge ämnet "Rom och germanerna" den rätta numismatiska inramningen, så börjar katalogen med att redovisa, hur den romerska hären beskrivs på mynten från Augustus till Flavius (AD 368). Det leder författaren fram till att konstatera, att kejsardömet allt mer fick karaktären av vad vi idag kallar militärdiktatur.

Nästa kapitel handlar om myntens vittnesbörd om Roms fiender – galler, egypter, armenier, perser, judar, nabateer, daker och sarmater.

Dessa två kapitel är rikt och vackert illustrerade med mynt, som beskrivs och sätts in i sitt historiska sammanhang.

Huvudkapitlet om Rom och germanerna får den historiska sidan ännu mer understruken, när det under historikernas argusögon visat sig, att kejsarna i propagandasföret ofta överdrivit

"segrarnas" betydelse. Men vilken parad!

Till utställningsbesökarnas information avslutas katalogen med uppgifter om nominalsystem, myntorter och kejsarnamn samt med litteraturförteckning och instruktiva kartor.

NUF

Förteckning över Götiska Förbundets och Jacob Adlerbeths arkiv.

Antikvarisk-Topografiska Arkivet, Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Inledning av Stefan Östergren. Stockholm 1984. 24 s. ISBN 91-7192-620-8.

Götiska Förbundet verkade under förra hälften av 1800-talet. Till dess medlemmar hörde de flesta av "göticismens" store och dess organ var tidskriften "Iduna", som upphörde 1833. En stark anknytning fanns till Kungl Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien (grundad för just nu 200 år sedan) – Jacob Adlerbeth, förbundets "skriftvårdare", var medlem, likaså riksantikvarien J G Liljegen.

När förbundet upphörde 1844 tillföll genom Alderbeth dess fornsaker, handskrifter, kassa och arkiv Akademien, som även fick välja ut vad den önskade ur biblioteket samt mynt- och medaljsamlingen. Tilläggas kan, att över 300 mynt och medaljer, som ansågs obehövlige för statssamlingarna, skänktes till Strängnäs gymnasium. Detta myntkabinett – liksom övriga samlingar i Roggeborgen utsatt för en upprörande vanvård – plundrades på alla sina dyrgrisar i början av 1960-talet. Kungl Myntkabinettet (till 1975 underställt Vitterhetsakademien) behöll modernare kopparmynt som en komplettering.

Östergren gör i sin inledning en noggrann genomgång av arkivets öden och hur man bl a skilde på Adlerbeths privata handlingar och förbundets, en nog så besvärlig uppgift. Den följande förteckningen sonderfaller nu i fem huvudavdelningar:

1. Förbundshandlingar (1–6).
2. Förbundsbröders och andras bidrag, ofta för "Iduna".
3. P W Tholanders samling (insamlade handskrifter, varav det mesta skingrats).
4. Adlerbeths arkiv, bl a dennes förslag till inskrifter på minnespenningar, numismatiska o a manuskript samt korrespondens, och
5. Götiska förbundets handskriftssamling.

Det finns åtskilligt att hämta för den numismatiska forskningen ur detta arkiv, även om den är avskrifter av handlingar som finns på annat håll.

LLt

Moderne polsk medaillekunst. Utställningskatalog. Köpenhamn 1986. ISBN 997098-2.

Danmark har haft besök av en polsk medaljutställning (i Nationalmuseet och på Koldinghus). Femton medaljskarpares verk presenterades.

En "smuk" katalog gavs ut och en av utställarna – Ewa Olszewska-Borys – formade inledningen till en lärörlik exposé på två sidor över polsk medaljkonst efter andra världskriget: vad som kommit till organisatoriskt, hur skulptörers inmarsch på medaljonskonstens område givit den polska medaljen den form den har i dag, om den gjutna medaljens dominans, om ljusets betydelse vid betraktandet av den polska medaljen ("former og strukturer, der er bragt til live af lyset"), m m.

Flera av katalogens utmärkta bilder ger full rättvisa åt Jørgen Steen Jensens ord i förordet:

"I øvrigt ville man hos os næppe regne alle de udstillede stykker for egentlige medailler. Snarere ville man kalde dem mangfoldiggjorte relieffer."

Men med FIDEM-utställningen i Stockholm i färskt minne är det bra, att än en gång bli påmind om den experimentlusta, som modern medaljkonst har inbjudit till.

NUF

A Survey of Numismatic Research 1978–1984. Vol I. Ancient, Medieval and Modern Numismatics. Vol II. Oriental Numismatics, Medals and Scientific Techniques. Edited by Martin Price, Edward Besley, David Macdowell, Mark Jones and Andrew Oddy. 1076 s. London 1986. International Association of Professional Numismatists. Special Publication No 9. Häftad i två band. Pris tillsammans 200 schweizerfrancs.

I samband med de internationella numismatiska kongresserna utges alltså en resonerande bibliografi över de närmast föregående åren – den tidigare kom i samband med kongressen i Bern 1979, denna alltså i samband med den i London i september 1986, behandlad på annan plats i SNT (s 00).

Det är ett utomordentligt gediget arbete som föreligger, refererande nästan allt – från arkaiska mynt till medaljer samt analyseteknik och databehandling. En mängd specialister har engagerats av redaktionen och här skall endast de nordiska medverkande omnämnas:

Ulla Westermark har skrivit om *Italy and Sicily: The Hellenistic Period*. Inom medeltida och nyare numismatik har Jørgen Steen Jensen behandlat Skandinavien, medan dansk medaljforskning har refererats av Kirsten Bendixen. I detta sammanhang konstaterar man med beklagande, att redaktionen tydligen inte funnit viliga

referenter för finsk, norsk och svensk medaljhistoria; vad som hänt på detta område i vårt land har nu inte sedan flera kongresser funnit någon villig författare sedan recensenten lade ner pennan eller rättare släppte skrivmaskinstangenten vad beträffat dylikt slavgöra.

Som en extra upplysning: survey'n utges numera genom AINP, den internationella mynhandlarföreningen. De som är anslutna till denna kan säkert beställa verket för alla intresserade.

LLI

Medeltiden och arkeologin. Festskrift till Erik Cinthio. With English summaries. Lund 1986 (Lund Studies in Medieval Archaeology 1). 384 s, inb. ISBN 91-907648-2-3.

Den 1 juli gick professorn i medeltidsarkeologi vid universitetet i Lund, Erik Cinthio, i pension. Han har beklätt denna vårt lands enda befattning i ämnet sedan 1962 och gjort det med den äran, hävdande sitt ämnes egenart, som redaktionen påpekar i förordet. Det föreliggande arbetet är alltså en festskrift, där elever till Erik Cinthio i ett stort antal artiklar täcker samtliga de temata, som Cinthio angivit redan i sin första kursplan – landsbygd, kyrka, borg och stad.

För oss numismatiker är medeltidsarkeologin en mycket viktig systerföreläggelse, med vilken vi sedan länge har goda förbindelser. Det är mycket mer än renodlat numismatiska, sigillografiska och heraldiska uppsatser som vi borde uppmärksamma i SNT, men det finns ju gränser för vad vår tidskrift kan rymma. Nog är det intressant att få veta av Karin Anderssons bidrag, att det sk Vasatornet vid Rydboholmsslott, som bekant en av de tre platser där Gustav Eriksson skall ha fötts (1496 eller 1497), inte kan ha bebyggts av hans mor vid den aktuella tidpunkten, eftersom det uppfördes först på 1540-talet (och besöktes av Gustav tidigast 1552). Eller att läsa Lars Anderssons uppsats om Sankta Birgittas pilgrimsmärken – dvs de medeltida, icke de mera medaljartade, vilka senare för åtskilliga år sedan behandlats av såväl N. L. Rasmuson som Torgny Lindgren. Vi skall emellertid hålla oss till ämnet i denna recension och övergår därför till festskriftens numismatiska bidrag.

Rune Ekre ger på s 287–300 *Nya bidrag till Lödösemyntningens historia*. De oerhört viktiga och givande grävningar som Ekre lett i Gamla Lödöse sedan 1960-talets början, och som bl.a. resulterat i ett museum på platsen och en intressant utställning i Statens historiska museum, har på ett lysande sätt kompletterat och utvidgat den gamla bilden av staden (se Ludvig af Ugglas, Lödöse. Historia och arkeolo-

gi. *Göteborgs jubileumspublikationer*, Gbg 1931; ej heller ett förglömt Bengt Thordeman, Brakteatstampen från Lödöse, *Numismatiska Meddelanden* XXVII, Sthlm 1933, och den därav föranledda debatten). Inte minst har detta gällt de många fynden av avfall från mynttillverkningen, brakteat-underlag av läder och bly, påträffade mellan 1963 och 1984 (för en tidigare uppsats av Ekre, se anmälan i SNT 1986:1, s 16). Det har varit möjligt att tämligen säkert lokalisera platsen för myntningen mellan slutet av 1100-talet till slutet av 1200-talet, då den varit stationär. Kanske, säger Ekre, har också den till namnet kände myntmästaren Offrardus (1307) bott här. Därefter eller senast omkring 1350 har myntverket "flyttat" till kvarteret väster om klostret. I samma kvarter som det äldre myntverket utövades ytterligare minst två yrken, guldsmedens och remskärarens. Det förefaller ganska sannolikt att just guldsmeden haft myntningen på entreprenad.

Om vi tar myntningsunderlagen kronologiskt – inte efter fyndår – kan man konstatera, att Ekre och hans medarbetare hittills påträffat följande dylika:

1. Ett flertal från 1100-talets slut, svår-tolkade och tydande på en annan myntningsteknisk framställning än de övriga här kända (2–6).
2. Borgportbrakteat från 1200-talets början (LL XII:C).
3. Brakteat med krönt lejonhuvud (LL XVIII:B), varav endast ett exemplar synes vara tydligt (ett flertal, helt tydliga, har som bekant också hittats i Örebro, se B Malmer, Örebro som myntort under 1200-talet, *Myntkontakt* 1978:8, vilket synes bekräfta tanken på myntmästaren som en föga stationär funktionär, i varje fall under äldre medeltid). 1250-talet.
4. Brakteat med B och dito med bitecken (LL XVIII: 1, Thordeman XIII), vilkas datering till Birger Jarl (1250–66) numera synes bekräftad genom dessa fynd, som är ganska många och tycks medge en något yngre tidsplacering av mynten med bitecken. En variant verkar inte vara känd i form av bevarande mynt.
5. Brakteat med L inom strålring (LL XXVIII), varav ett med bitecken. Bland de många blybanden hittade man också blyvikter, tenar av silverlegering och oanvända band. Ett band med avtryck har kommit ut på samlarmarknaden. Dessa mynt hör hemma i senare delen av Magnus Erikssons regering (1319–63).
6. Brakteat med L inom slät ring (LL XXX, Thordeman XVI). Detta fall är omtvistat. Avtrycket påträffades tillsammans med de övriga (med

strålring). Ekre vidhåller sin tolkning (s 290), något som B Malmer avvisat redan 1980 (*Den senmedeltida penningen i Sverige*, Sthlm 1980) och upprepat i ett par senare artiklar (*Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1983:7 och 1985:7), i det hon återgår till Thordemans tidsfästande av gruppen med slät ring till 1300-talets början, ej 1360-talet. Frågan är alltså, enkelt uttryckt: är avtryckets ring slät, eller är det en mycket tydlig strålring? Få se vad Ekre har att säga i den slutliga publikationen av Lödöse-materialet, då han även lovat återkomma till frågan om underlagen från 1100-talet. Man kan i alla händelser hålla med Ekre i vad han säger avslutningsvis: "Men vad som hittills nåtts är inte lite; tillsammans med skriftkällor, myntinskrifter och stilistiska slutledningar ger myntningsfynden en tämligen enastående dokumentation om en myntort i svensk medeltid".

LLI

150 anni di medaglie Johnson 1836–1986. Stabillimento Stefano Johnson. Under redaktion av Dott. Cesare Johnson och Arch. Mariangela Johnson Pasqualetti. Milano 1986. 489 s., rikt ill., inb., 4:o. Beställes från Stab. Stefano Johnson, Piazza S. Angelo 1, It-20121 Milano.

Omkring 1830 flyttade en herre vid namn Giacomo Johnson från Frankrike till Milano. Egentligen var han engelsman, född 1779 i Birmingham, där han lärt sig att prägla knappar o dyl av sin far Daniel, en kunskap han tog med sig över kanalen vid emigrationen 1803. Den nyetablerade lilla fabriken i Milano skulle visa sig vara ett lyckokast; här stannade Johnson och här bor ännu hans ättlingar och leder detta familjeföretag, ett av Europas största i medaljbranschen. Den första lilla medaljen utkom 1836 och är ett oavlat pilgrimsmärke, "Miracolosa". Det är denna blygsamma början som nu firas med en helt magnifik katalog och en utställning under staden Milanos beskydd.

Familjen Johnson är sedan länge känd för sitt outröttliga stöd till medaljkonsten och för sina många gedigna publikationer av delvis rent vetenskaplig karaktär; en stor insats gjordes här av den nuvarande ägarens framlidna hustru. Det huvudsakliga arbetet med den jättelika katalogen – den väger mer än 3 kg – har utförts och redigerats av dr Cesare Johnson, företagets ägare och ledare, samt hans dotter Mariangela Johnson Pasqualetti, som fö bågbesökte Stockholm under FIDEM-kongressen 1985. Ett av de inledande kapitlen är författat av Italiens ledande medaljforskare, professor F. Panvini Rosati.

Det är bortåt 2000 medaljer, pilgrimsmärken mm som utgivits sedan 1836. De tidigare åren är inte så väldokumenterade, varför själva katalogen börjar 1847. Sedan dess har man sparat all dokumentation och har i om ett eget museum. Gamla verktyg, bla en tidig präglingsmaskin, varföras på tekniska museet i Milano. Reduktionsmaskin skaffade man sig 1887. Det är en hel era av kunglighet, framstående personligheter, industrier, helgon och påvar mm som passerar revy. Mycket nyttiga register (konstnärer, kategorier, kronologisk förteckning) avslutar verket.

För en svensk läsare kan det vara intressant att notera, att nr 94 och 95 upptas av advokaterna Wilhelm Hellberg och Axel Carlson, slagna 1914. Varför präglades de? Om man säger "Kyss Karlsson" kanske en del läsare anar sammanhanget. Det rör sig om det beryktade Hammarbymordet, för vilket två italienare anklagades. När dessa frikänns efter en mycket uppmärksam rättegång, hade den av temperamentsfulla kyssar överhöljda domaren utropat: "Kyss inte mig, kyss Carlson". Uttrycket har som bekant numera en något förändrad betydelse och höstens TV-program ingenting att göra med den ursprungliga händelsen...

Emellertid blev både Hellberg och Carlson italienska hedersmedborgare, den sistnämnde även kommandör av Kronorden, om jag minns rätt, samt hedrades med var sin porträttmedalj slagna av Johnsons och bekostade av en italiensk tidning. De återfinns fö i Wahlstedts katalog i Numismatiska Meddelanden XXIV (1925).

LLt

*Björn R Rønning: Den Kongelige Mynt 1628-1686-1806. Utgitt ved 300 årsjubileet for Den Kongelige Mynt på Kongsberg i 1886. Norges Bank/JW Cappelens Forlag a.s, Oslo-Østerås 1986. ISBN 82-02-10827-6. 342 s, inb. Den äldsta statliga, alltjämt pågående verksamheten i alla de tre skandinaviska kungarikena är myntpräglingen; den tog sin början kort före år 1000 och dessa silverpenningar bär på sina åtsidor respektive Sven tveskäggs, Olav Trygvassons och Olof skötkonungs namn. Till sin stil är de alla lika - imitationer av den anglosaxiska CRVX-typen från Ethelred II - och måhända var det samme Godwine, vars namn som *monetarius* återfinns på fransidorna, som lärde ut konsten. I mycket har vi sedan följt i samma fotspår, låt vara att vi långa tider haft olika mynträkning, och lyckades i om 1873/75 ena oss om en skandinavisk myntunion, frid över dess minne. Då var det Den kgl Mønt i Köpenhamn, Den Kgl Mynt i Kongsberg och Kungl Myntet i Stockholm*

som stod för tillverkningen av det metalliska betalningsmedlet, medan respektive riksbanker tryckte sedlarna.

Av tradition sorterade länge själva myntverken under annan huvudman än sedeltryckerierna - härom har vi skrivit åtskilligt i denna tidskrift det senaste året. Praktiska skäl har talat för att alla betalningsmedel borde komma så under en hatt och så har med tiden skett, dock sist i Sverige, som annars brukar berömma sig av snabb reformtakt. Men vilken skillnad i känsla för värdet av traditioner! I Danmark och Norge har det gått utmärkt att inordna den snart 1000-åriga verksamheten under resp riksbank utan att förändra dess namn och med närmast ansvarige chefs initial bibehållen på mynten; i Sverige slängdes "Kungl" för mer än ett decennium sedan och Myntverket är nu ett dotterbolag till Tumba bruk, medan riksbankschefens initial sitter på mynten (varför inte VD:s för Tumba eller platschefens i Eskilstuna?). Man kan verkligen fråga sig, om detta var nödvändigt. Produkterna som tillverkas där bär dock vanligen kungens namn, porträtt eller initial; i princip har man samma uppgift som förut. Det sk nordiska samarbetet, som sällan avsätrar några konkreta resultat, hade ju här kunnat beaktas utan att det kostat ett enda öre!

Med denna långa inledning skall rec övergå till sitt egentliga ärende: att anmäla ett arbete, som utgör en lika stor heder för författaren som för Norges Bank och Den Kgl Mynt i Kongsberg.

Man firar i år ett trehundraårsjubileum, nämligen inrättandet av det kungliga myntverket i Kongsberg 1686. Redan 1623 hade man påvisat en riklig förkomst av silver vid Numedalslägen (Buskeruds amt) och brytningen kom snabbt igång. Man kan förstå Kristian IV:s glädje - han som nästan alltid hade svårt att få statsfinanserna att gå ihop; detta var så välbekant, att initialerna RFP (Regna Firmat Pietas) i hans valspråk av folkhumorn uttyddes "Riget Fattes Penge"! Till en början förmyntades silveret i Köpenhamn, men redan 1628 upprättades ett myntverk i Christiania (Oslo), nära Akershus, varigenom den sedan 1500-talet nedlagda norska myntningen åter påbörjades. Delvis av praktiska skäl - men också därför att kungen trodde sig få större inkomster och bättre kontroll - byggde man sedan ett nytt myntverk i Kongsberg, som orten nu hette, alldeles invid silververket, och det öppnades 1686. Mellan åren 1687-95 fanns det två myntverk i Norge, eftersom det i Christiania fortsättningsvis drevs, under ökande svårigheter, av en viss Peter Grüner, till vilken det förpaktats. Ännu idag ligger myntverket kvar i

* Jfr insändaren i SNT 1986:7, s 178.

Kongsberg, där också vissa äldre byggnader pietetsfullt bevarats, ehuru gruvorna nedlagts för flera decennier sedan.

Rønning, som tidigare var förste-konservator vid Universitetets myntkabinett i Oslo och nu bekläder befattningen som stortingsarkivar, redovisar inledningsvis uppläggning och de källor han utnyttjat; han har valt att sluta sin framställning år 1806, då myntverket blev nedlagt för en kortare tid. Materialet är rikligt och i många hänseenden bättre bevarat än det motsvarande svenska.

Efter en kort inledning om den äldre myntpräglingen i Norge går förf över till att skildra upptäckten av gruvan och dess bearbetning samt organisation. I samma avsnitt återfinns en nyttig genomgång av hur man i äldre tider såg på ädelmetallerna och deras plats i myntsystemet, och vad upptäckterna av dylika i Nya världen kom att betyda för Europa. Av stort intresse är den danske vetenskapsmannen Ole Rømers (1640-1710) memorial om myntväsendet, som återges i sin helhet. Det belyser skillnaden mellan 1600- och 1700-talens syn på betalningsmedlen.

De grundliga genomgångarna av såväl myntverket i Christiania som det i Kongsberg ger oss mängder av värdefulla upplysningar, om utmyntningsgrunder och -inkomster, antalet slagna mynt, teknik, ämbetsmän och arbetare, den snart enväldiga monarkens inställning till myntningen i den mera avlägsna rikshalvan osv. Det fåtal medaljer som slogs i Norge vid denna tid är inte heller bortglömda. Den personhistoriska sidan är också behandlad; sålunda återfinns vi redogörelsen för myntmästare Meyers sorgliga öde (1727), inte ovanlig i äldre tider. Denne hade funnits skyldig till underslev och dömts till döden, men året därpå "benådats" av Fredrik IV till att "kagstryges, brendemerkes och til ævig Fængsel og herbeyde udj Aggershuus Fæstning at erbesettes". Han dog två månader efter domens verkställande. Även senare myntmästare hade problem med de statliga myndigheterna - den eviga frågan om vad de borde få tjäna på sin verksamhet - men råkade aldrig så illa ut.

En intressant plan om anläggande av ett tredje myntverk i Norge på 1690-talet kom aldrig till utförande. Det gällde tillverkning av kopparmynt vid Røros, där Norges enda betydande koppargruva låg. Man studerade i om kopparmyntningen i Sverige vid denna tid - knappast med något större utbyte, eftersom den just nedlagts - och införskrev en svensk kopparsmed, men lägre kom det aldrig. (En rättelse: myntverket i Avesta började sin verksamhet 1644, inte 1636 som förf skriver. Han tänker väl på Säters.)

Den välskrivna och innehållsrika monografen, som här i korthet refereras, är också mycket välillustrerad (även på pärmarnas insidor!) Litteraturförteckning, källor och en mängd intressanta bilagor avslutar boken. Vi har mycket att lära av Rønnings grundliga arbete. Låt oss också hoppas att det kan tjäna som förebild till något motsvarande i vårt eget land, där dock såväl Myntverket som Riksbanken tidigare inte dragit sig för att utge påkostade historiska översikter eller att ordna utställningar. Kanske rentav ett samskandinaviskt projekt inför år 1995, då vi alla tre firar 1000-årsminnet av den kungliga myntningens början i våra länder?

LLT

Nummus et historia. Festskrift till professor Ryszard Kiernowski. Warszawa 1985. 328 s. XII planscher ISBN 83-00-02244-9.

Festskriften har inte mindre än 40 bidrag. Att den – trots sin dominerande polska inriktning – annåles här sammanhänger med att några av bidragen är av nordiskt intresse.

Gert Hatz skriver om *Die ersten Sachsen-pfennige in Schweden*, dvs under andra hälften av 900-talet (före år 991) i jorden nedlagda mynt från hertigdömet Sachsen inom tysk-romerska riket. Hatz redovisar nio fynd med sammanlagt 39 mynt (varav 6 resp. 21 på Gotland och 2 resp. 17 i Skåne). Hatz berättar i en elegant exposé om Magdeburgs betydelse i det sachsiska området och för östhandeln samt om de dåtida svenska handelsförbindelserna med de västslaviska områdena.

Brita Malmer för fram *Some thoughts on the secondary treatment of Viking-age coins found on Gotland and in Poland*. Malmer börjar med att redovisera de grunder, efter vilka CNS-serien om våra vikingatida myntskatter publiceras, med uppdelning av myntfakta i primära (i samband med präglingen) och sekundära (från behandlingen under cirkulationen). Till de sistnämnda räknas bl.a. delning och "pecks". Malmer fäster vår uppmärksamhet på den pionjärgärning, som polska numismatiker utfört för beaktandet av just sekundära fakta. Hon går sedan in på två sådana omständigheter – delning av islamiska dirhmer och pecks på engelska och tyska denarer – och lämnar intressanta uppgifter om skillnaderna mellan polskt och svenskt fyndmaterial.

Andrzej Mikolajczyk redovisar i *Trzynastolowce pensus typu crux znalezione na Kujawach* ett fynd på tre imitationer av Crux-pennies, troligen myntade i Skåne mot slutet av 900-talet.

I *An eleventh century Norwegian penny found on the coast of Maine*,

USA lägger Kolbjørn Skaare fram de dramatiska omständigheterna kring detta myntfynd, som ursprungligen rubricerades som engelskt, men av Skaare definitivt placeras i den norska tidsperioden 1065–80.

De nordiska bidragen avslutas av Jørgen Steen Jensen, som i artikeln *Pomeranian denars ("vinkenaugen") and kwarterns in Bornholm* skriver om hur den sviktande myntproduktionen i Danmark mot slutet av 1300-talet ledde till import av utländska, bl.a. pommerska, mynt för att täcka behovet av skiljemynt.

Efter att ha studerat utbudet i en sådan här festskrift, så blir min reflektion än en gång: "Thanks heaven for 'Festschriften'!" Utan den skriftformen skulle de av våra nordiska numismatiker, som har internationella kontakter, ha för få språkrör för sina ofta så betydelsefulla inlägg.

NUF

Numismatisk filateli VII

Så har vi kommit till sista delen av vår genomgång – till Asien, Australien och Söderhavet.

Aitutaki – tillhörande Cook Islands – fick 1972 samma utgåva som Cook Islands eller sju märken, avbildande den första myntningen för Cook Islands och samtidigt celebrerande den engelska drottningen Elisabeth II:s silverbröllop.

Emiratet *AlQivain* har en serie på sex runda, färggranna märken med myntmotiv.

Det på Himalayas sluttningar liggande riket *Bhutan* har gett ut två serier med myntmotiv, nämligen 1966 en om nio och 1972 en om fem märken (till konungens 20-årsjubileum).

Ögruppen *Cook Islands* har ett flertal emissioner med avbildningar av ögruppens mynt, utgivna bl.a. vid följande tillfällen: drottningens besök och silverbröllop samt 250-årsminnet av Cook's födelse samt 200-årsminnet av hans upptäckande av Hawaii.

Filippinerna firade 1979 sin numismatiska förenings 50-årsjubileum med ett frimärke med medalj och mynt.

I *Kina* – såväl i folkrepubliken som på Taiwan – har getts ut serier med olika myntmotiv – från knivar till riktiga mynttecken. Från Taiwan finns ett förstadagskuvert för sparfrämjande, där på kuvertet en

slant stoppas i en sparbössa i fiskform.

I *Indien* har kommit ut ett par märken med mynt och medaljmotiv.

Från *Irak* kommer ett märke med en utställningsmedalj och från *Iran* ett till landets 2.500-åriga tillvaro med antikt mynt.

Israel har frimärken med gamla shekelmynt. *Indonesien* och *Japan* saknar intresse.

Från *Nya Zeeland* har kommit ett myntfrimärke till 100-årsminnet av grundandet av den första sparbanken. För *Portugisiska Indien* gavs 1959 ut en serie om inte mindre än tjugo märken med myntmotiv.

Västra Samoa firade 1976 utgivandet av landets första guldmynt med ett frimärke, avbildande myntet.

På fyra märken från *Seychellerna* avbildas primitiva betalningsmedel. *Singapore* har en serie om tre märken med mynt från såväl kolonial- som självständighetstiden.

Salomon-öarna firade 1977 utgivandet av de första egna mynten och sedlarna med en serie om fyra märken. På två av dem avbildas tidigare, primitiva betalningsmedel.

Thailand (Siam) har en ovanligt vacker serie, som presenterar landets ordnar, ävensom ett par medaljmärken.

De "vänliga öarna" *Tonga* har gett ut ett flertal myntfrimärksserier, tex för att celebrera den första guldmyntningen i Polynesien och 10-årsjubileet av den nuvarande konungens kröning.

Tuvalu låter en 4-märksserie presentera dess nya egna mynt.

NUF

Ny lag om handel med ädelmetall

Regeringen vill nu förenkla samhällets ädelmetallkontroll och kontroll av volym och vikt (Prop 1986/87:8). Förenklarna väntas minska företagets utgifter med ca 21 miljoner kronor per år.

Förslaget från t.f. industriminister Roine Carlsson bygger på två promemorior från industridepartementets sk normgrupp (Ds I 1984:11 och Ds I 1985:4). (Normgruppen är en arbetsgrupp som sedan tre år tillbaka går igenom den statliga normgivningen gent-

emot näringslivet.)

Samhällets kontroll av ädelmetallhandeln och av volym och vikt (som i praktiken består av kontroll av t ex butiksvågar och bensinpumpar) har tillkommit för att skydda konsumenterna. Regeringen anser nu att konsumenternas intressen kan skyddas även med enklare kontroll.

Vad beträffar ädelmetallkontrollen föreslår regeringen en ny lag om handel med ädelmetallarbeten. Denna är tänkt att 1 juli 1988 ersätta nuvarande lag om handel med arbeten av guld, silver och platina.

Enligt den nya lagen får arbeten definieras som ädelmetallarbeten om de innehåller minst 14 karat guld (normgruppen föreslog 8 karat!), minst 830 promille silver eller minst 950 promille platina. Arbeten med lägre metallhalt får också säljas, dock inte under beteckningen ädelmetallarbeten.

Det nuvarande kravet att ädelmetallarbetena kontrollstämplas av statens provningsanstalt slopas. Men tillverkare eller importör skall stämpla finhalt och namn på ädelmetallarbeten av guld eller platina.

Ädelmetallarbeten skall kunna kontrollstämplas hos provningsanstalten även i fortsättningen fast frivilligt. Kontrollstämplingarna behövs ingen namnstämpling.

Alla som yrkesmässigt säljer eller importerar guld-, platina- eller silverarbeten skall registreras hos statens provningsanstalt.

Om den obligatoriska kontrollstämplingen avskaffas enligt förslaget beräknas näringslivet slippa kontrollkostnader om 12-17 miljoner kronor per år. Provningsanstalten uppger att en avskaffad kontrollstämpling kan innebära att 25-30 arbetstillfällen försvinner vid ädelmetalllaboratoriet i Borås.

Regeringen föreslår vissa ändringar i lagen om bestämning av volym och vikt att gälla från 1 januari 1987. Förenklingarna väntas avlasta företagen kostnader för ytterligare 4,2 miljoner per år. Enligt statens provningsanstalt kan de nya reglerna medföra att 15-20 tjänster på olika orter i landet försvinner. (Från Riksdag och Departement Nr 31, 17 oktober 1986.)

TS

**GYNNA
SVENSK
NUMISMATISK
TIDSKRIFTS
ANNONSÖRER**

FÖRENINGAR

FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB sammanträder första helgfria måndagen i varje månad (utom juli och augusti) på Västanfors Industriens matsal kl 19.00.

MYNTKLUBBEN GOTEN, Visby. Övriga upplysningar: John Hildingsson, tel 0498/15724.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING. Mötesdag: 8/12. Lokal: Traktören, Köpmansgatan 20, 6 bg. Tid: 19.00. Antiksektionen: Lokal Schackspelets Hus, Haga Kyrkogatan 3, kl 18.30-21.00. Upplysningar: tel 031/177970 (Bo Nordell) under dagtid, ej helger eller lörd/sönd.

HALMSTADS MYNTKLUBB. Lokal: Klarasalen, Fredsgatan, i Biblioteket, Halmstad. Övriga upplysningar: N-E Ericsson, tel 035/129676. Datum ej meddelat.

HÖÖRS MYNTKLUBB har möte med auktion i Höörs Plåts matsal 11/12. Upplysningar: Evert Olofsson 0413/22151.

KALMAR MYNTKLUBB har möten första helgfria måndagen i varje månad (utom juli och augusti) kl 19.00 i SE-banken, Storgatan 17, Kalmar. Upplysningar: tel 0485/31281, 080/11584. Auktioner varje gång.

KATRINEHOLMS MYNTKLUBB har möten första helgfria onsdagen i varje månad på restaurang Storstugan, Stortorget 1, Katrineholm. Upplysningar: tel 0150/21045 el 15100.

KLARÄLVDALENS MYNTSAMLARE har möte. Upplysningar: 0563/40725.

KRISTIANSTADORTENS NUMISMATISKA FÖRENING har möten med auktion på Hemgården, Norrtullsgatan 9, Kristianstad, kl 18.30 den 12/12. Lister och upplysningar gm Ingvar Nilsson 044/71328.

LUNDS NUMISMATISKA FÖRENING har möten kl 19.15 den 3/12. Lokal: Utbildningshuset Studentlitteratur, Åkergränd 1. Upplysningar: tel 046/122593.

MYNTKLUBBEN NICOPIA har möten andra måndagen i varje månad på Pensionärgården, V Trädgårdsgatan 57, Nyköping, kl 19. Upplysningar: tel 0155/13429, 67154, 12841.

NORRKÖPINGS MYNTKLUBB har möte med auktion kl 19.00 tredje tisdagen varje månad i Ektorps fritidsgård. Auktionsvisning börjar kl 18.00. Även icke medlemmar är välkomna. Mötesdagen hösten 1986 är 16/12. Beställ lista på tel 011/125012.

NÄSSJÖ MYNTKLUBB har möte med auktion på restaurang Terassa, Rådhusgatan 23, Nässjö den 25/11. Upplysningar: tel 0383/15835 kl 07.00-09.00.

SAMLARKLUBBEN NUMIS, Skellefteå har möten första torsdagen i varje månad i NV-huset, konferensrummet. Upplysningar: tel 0910/18680.

SANDVIKEN-GÄVLE MYNTKLUBB håller möten i Hemgården, Kungsbacksvägen 11, Gävle. Uppl: 026/183764. Datum ej meddelat

SKARABORGS NUMISMATISKA FÖRENING, har möten med auktion den 7/12, 11/1, 8/2, 8/3 och 10/5. Lokal Club Balder på Kulturhuset Oden i Skövde kl 16.00. Upplysningar tel 0500/80850 (Thord Lund).

SKILLING BANCO NUMISMATISKA FÖRENING, Linköping. Lokal: Huvudbiblioteket, Lindblomsrummet, Hunnebergsgatan 8, Linköping. Upplysningar: tel 013/136987. Datum ej meddelat.

SKÅNES NUMISMATISKA FÖRENING, Malmö. Ny mötesadress IOGT, Kungsgatan 16 A. Klubblokalen Kungsgatan 38 A, Malmö håller öppet varje tisdag kl 19-21 under september-maj.

SÖDRA DALARNAS MYNTKLUBB sammanträder första torsdagen efter den 15 i varje månad kl 18.30 i Rembostugan, Hedemora. Upplysningar: tel 0226/56278.

TRELLEBORGS MYNTSAMLARKLUBB har möte andra måndagen i månaden kl 18.30 i Södersläts Sparbanks samlingssal, C B Friisgatan 4 A, Trelleborg. På programmet står auktioner, föredrag, lotteri mm. Upplysningar: tel 0410/34544.

TÄLJE MYNTKLUBB, Södertälje har möte i Wendelas rum, biblioteket Luna kl 19.00. Upplysningar: tel 0755/61938 eller 31314.

NUMISMATISKA KLUBBEN I UPPSALA sammanträder på Skandia, Drottninggatan 1 A. Upplysningar: 018/11 5000. 9/12 julfest med föredrag; datum med reservation för ev ändring.

VETLANDA NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion på IOGT-lokalen, Kullgatan 34, Vetlanda kl 19.15. Upplysningar: tel 0383/158 35 kl 07.00-09.00.

VILLSTADORTENS MYNTKLUBB, Smålandsstenar, har möten andra måndagen i varje månad utom juni, juli och augusti. Föredrag o dyl följs av auktion. Upplysningar: tel: 0345/112 95. Lokal: Finnvedens Sparbank (källarlokalen).

VÄRENDIS NUMISMATISKA FÖRENING, Växjö, har möte med auktion den 11/12, 28/1 (årsmöte), 24/2, 2/4 kl 18.30 i Röda Korsets lokal. Kungsg. 18, Växjö. I slutet av april resa till Frimynt -87 i Helsingborg. Upplysningar 0470/731 14.

VÄSTERÅS MYNTKLUBB har möten på Jakobsbergsgatan 13 A kl 19.00 första onsdag i månaden sept-dec. Närvarolotteri vid varje möte. Upplysningar: tel 021/13 94 94 (efter kl 18).

ÖREBRO NUMISMATISKA FÖRENING har möten med auktion Järntorgsgatan 3. Upplysningar: tel 019/13 52 13.

AUKTIONER

SVENSKA

December

1-2 Svenska Numismatiska Föreningen

1987

Februari

10 Stockholms Auktionsverk

April

4-5 B. Ahlströms Mynthandel AB
9 Stockholms Auktionsverk

Maj

7 Stockholms Auktionsverk

11-14 Düsseldorf. Heinrich Winter
18-20 München. Hirsch Nachf.

Mars

18-20 Köln. Münz Zentrum

April

9-10 München. Partin Bank

Juni

25-26 München. Hirsch Nachf.

September

23-25 München. Hirsch Nachf.

November

4-6 Köln. Münz Zentrum
24-27 München. Hirsch Nachf.

UTLÄNDSKA

December

1-2 Wien, Dorotheum
1-3 Utrecht, van der Dussen
3-5 Essen, Schenk-Behrens
11-13 Mannheim, KPM
13-14 Joel L. Malter, New York
14 World Art Medals, New York
14 G. F. Kolbe, New York
14 Ponterlo Associates, New York

1987

Januari

27-29 Basel, Schw. Bankverein

Februari

6-7 Freiburg. SLG. Kurt. Jäger u.a.

MÄSSOR

SVENSKA

1987

Mars

26-29 Antikmässan, Älvsjö, Stockholm

April

25-26 Frimynt. Helsingborg

UTLÄNDSKA

December

13-15 New York International Numismatic Convention

MYNT NYTT

Världsnaturfonden

25 år

1986

Kina

För att fira Världsnaturfonden – World Wildlife Fund (WWF) har ett antal länder beslutat att ge ut en myntserie med djurmotiv.

Som första land i raden kom 1986 Kina med Världsnaturfondens eget emblem – jättepandan – på ett silvermynt (valör 5 yuan; halt 900/1000 silver; vikt 22.22 gr; diam 36 mm; kval proof; upplaga 25.000 ex).

Kina utger också ett guldmynt som visar den vilda och även den utrotningshotade jaken (valör 100 yuan; halt 917/1000 guld; vikt 11.31 gr; diam 23 mm; kval proof; upplaga 5.000 ex).

Närmast efter Kina i tur att ge ut mynt i serien med djurmotiv kommer Bermuda och Botswana.

Bele

AUKTION 35

4-5 april 1987

Till auktion 35 tar vi nu emot bättre mynt och sedlar.
Ring oss för närmare information om inlämningsvillkor.
Sista inlämningsdag 15 januari 1987.
Bl.a. säljes det sista ur Gunnar Ekströms samling, ca 400 mynt.

NYUTKOMMEN VÄRDERINGSKATALOG

Prisguide över
SVERIGES MYNT
från 1818 med
Värderingspriser 1987
Pris 30 kronor

Kan köpas i mynthandeln eller beställas direkt av oss.

Fortfarande aktuell
PRISLISTA 64 utgiven september 1986
Beställes enklast
genom insättning av 10 kronor på postgiro 3003-1

**B. AHLSTRÖM
MYNTHANDEL AB**

Kungsgatan 28-30
Box 7662, 103 94 STOCKHOLM
tel. 08/14 02 20, 10 10 10